

ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMI

Bir çocuğun ve çocukluğun görülemeyen birçok özelliği vardır. En basit haliyle çocukluk, tüm kültürlerde ve tüm toplumlarda insan yaşamının erken evresi olarak kabul edilir. Çocuk ve çocukluk dönemi esasında hemen hemen her bireyin geri dönmek istediği ve imrendiği bir dönemdir. Tarihsel süreç içerisinde, çocuk ve çocukluk kavramlarının tanımı toplumsal, sosyal ve kültürel değerler ile birlikte sürekli değişmiş ve yeniden şekillenmiştir. Çocukluk dünya üzerinde bulunduğu coğrafyaya, kültürlere, tarihsel sürece göre de değişiklikler gösterebilmektedir.

Çocuk ve Çocukluk Tanımlarında Önemli Olan Faktörler

Çocuk ve çocukluk tanımlarında önemli olan faktörler ikiye ayrılır. Bunlar yaş faktörü ve yetişkinlik faktörüdür.

Yaş Faktörü

Yaş faktörü, birçok çağdaş toplumda, özellikle batı toplumlarında, bireyin hayatında geçen yıllar temel yaş kaynağı olarak hesaplanır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye (UNCRC) göre, on sekiz yaşın altındaki herkes çocuk olarak görülmektedir. Çocukluk, nerede ve ne zaman doğduğuna bağlı olduğundan, nerede bittiğini ve yetişkinliğin nereden başladığını tanımlamak belirsiz ve zordur.

Yetişkinlik Faktörü

Yetişkinlik faktörü, çocuk ve çocukluğun 'henüz yetişkin olmama' durumu, bir tür kusurlu olabilme ve bu kusurların hoş görülebilmesi amacıyla toplumun geliştirdiği bir tanım olarak ifade edilebilmektedir. Yetişkinlere oranla çocuklar, fiziksel olarak daha zayıf, daha az gelişmiş, yetişkinlerden daha az ağırlığa sahip kişiler olarak görülür. Sorumluluklar açısından, duygusal olgunluk ve sosyal beceri açılarından da yetersiz görülmektedirler.

ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Çocukluk kavramı toplumsal, sosyal ve kültürel değerler ile birlikte tanımı sürekli değişkenlik gösteren bir kavram olarak şekillenmiştir. Tarihsel süreçte çocuk algısını ve farklı kültürlerde çocuğa bakış açısını bilmek çocukları doğru anlamamızda, onlara yönelik uygun yaklaşımlar geliştirmemizde ve eğitim ortamları hazırlamamızda bizlere destek olacaktır.

Antik Dönem, Ortaçağ ve Sonrasında Çocuk ve Çocukluk Algısı

Küçük çocukların, daha çok da bebeklerin hiçbir değerinin olmadığı Ortaçağ'dan günümüze gelene kadar çocuğun değeri farklılaşarak bugünkü anlamına ulaşmıştır. Eski çağlarda özellikle çocuğun kaderi annesinin kaderi ile bağımlı olarak görülüyor, toplumsal sınıf olarak kölelerin bir üst sınıfında kendilerine yer bulabiliyorlardı. Babaların çocukları üzerindeki hakları sınırsız kabul edilmekteydi. Bu nedenle Ortaçağ'da çocukların kendilerine özgü giysileri, besinleri, oyunları ve oyuncakları bulunmamaktadır.

Ortaçağ toplumunda bir çocuğun, annesinin veya bakıcısının sürekli ilgisi olmadan yaşayabildiği anda yetişkin olarak kabul edildiği kanısının hakim olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tarihte geriye doğru gidildikçe, çocuk bakımı düzeyinde önemli bir düşüş olduğunu ve dolayısıyla çocuk ölümlerinin, çocukların terk edilme, şiddet görme, terörize edilme olasılıklarının yükseldiğini ifade etmektedir. Bugün çocuğa ihmal ve istismar olarak nitelendirilen birçok davranışın Avrupa ve Amerika'da geçmiş yüzyıllarda normal ve kabul görmüş davranışlar olduğu belirtilmektedir. 17. yüzyılla birlikte çocuğun masumiyeti ve zayıflığının vurgulandığı, çocukluğun eskisi gibi çalışma zamanı değil, oyun oynama, mutlu olma ve eğlenme zamanı olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Sanayi devrimi ile birlikte burjuvazinin kendileri için çalışacak iyi eğitilmiş iş gücüne ihtiyacının olması bu kavramın yerleşmesine olanak sağlamıştır. Bu sebeple modern "çocukluk" kavramı, burjuvazinin, çocukların iyi eğitilmiş ve yararlı birer yetişkin olarak gelişmesini sağlamak için inşa ettiği eğitim ve kurumsallaşma projesinin bir sonucu olarak da değerlendirilmektedir

Günümüzde Çocuk ve Çocukluk Algısı

İkinci dünya savaşının çocuklara olan etkisi ve çocukların mağduriyetinin yoğun biçimde görülmesi ile başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin çocuklar konusunda daha hassas hareket etmeye başladığı ifade edilebilir. Bu dönemde çocuğun toplumdaki konumu hakkında birçok hareket başlatılmıştır. Bilimsel alandaki ilerlemeler, insan hakları konusunda yapılan çalışmalar ve gelişimsel bakış açısının ortaya çıkması ile çocuğa ait bütün tanım ve kavramlar değişim geçirmiştir. Bu dönemde çocuğun toplumdaki konumu hakkında birçok hareket başlatılmıştır. Bilimsel alandaki ilerlemeler, insan hakları konusunda yapılan çalışmalar ve gelişimsel bakış açısının ortaya çıkması ile

çocuğa ait bütün tanım ve kavramlar değişim geçirmiştir. Çocukluk anlayışı aynı toplumda zaman zaman değişir. İnançlardan, ideolojilerden, kültürlerden ve değerlerden doğan bu sosyal kategori, zaman içinde büyük ölçüde değişmiştir.

ÇOCUK VE ÇOCUKLUĞU KÜLTÜREL OLARAK YORUMLAMAK

Çocukluk, insanın tamamlanmamış bir varlık olarak hayata başladığı, özellikle gelişimsel açıdan bedensel ve dolayısıyla toplumsal dönüşüm yörüngesinden geçen ve bitiş noktası bir yetişkin olarak son bulan bir kavram haline gelir. Bu doğrultuda çocuk ve çocukluk kavramlarına farklı kültürlerde ve farklı toplumlarda çeşitli şekillerde tanımlamalarda bulunulduğunu söylemek mümkündür.

Batı Toplumlarında Çocuk ve Çocukluk

Hıristiyanlığın doğuşuyla birlikte acıma duygusu ve düşkünlere yardım etme fikrinin yayılmaya başlaması ile birlikte, insanların çocuklar üzerindeki insanlık dışı tutumlarının yavaş yavaş ortadan kalkmasına yardımcı olmaya başlamıştır.

Önceleri Çocukların korunması ilkeleri, fakir çocukların sefaleti ve eğitimsizlikleri, öksüz ve yetimlerin koruyucu aileler tarafından eğitilmelerinin önemi gibi konulara dikkat çekilmiştir Uluslararası alanda çocuk haklarının korunmasına dair ilk gelişme, 1924 yılında Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından “Çocuk Hakları Cenevre Bildirisi”nin kabul edilmesi ile birlikte gerçekleşmiştir. Çocukların korunması, çocukların tıbbi olarak korunması ve çalışma yaşları gibi konularda görüşlerin tartışıldığı bu kongrelere ek olarak 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin ilan edilmesi ile birlikte çocukların ücretsiz ve mecburi temel eğitim hakları sağlama alınmıştır.

Çocuk hakları konusu ilk kez 1989 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanmış Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde ele alınmış, bu sayede çocuk kavramı ilk kez alan yazında ve toplumsal bakış açısında hak ettiği karşılığı bulmaya başlamıştır. Günümüzde kurulan ‘Çocuk Hakları Komitesi’ ile birlikte uygulamaya konulan bu hakların denetimini oluşturmak ve taraf devletlerin üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme ve bu konulardaki incelemeleri kaydetme görevlerini yerine getirmektedir

Türk Kültüründe Çocuk ve Çocukluk

Babanın hâkim konumda olduğu bu kayıtlara göre, İslamiyet’in de etkisi ile çocuğa duyulan merhamet ve sevginin varlığını belirtirken, erkek çocuğun soy devamını sağlaması ve kız çocuğun doğurganlık vazifesi ile toplumsal statülerini de ortaya koymaktadır.

Avrupa’da yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte, Osmanlı’da da birçok konuda değişiklik görülmüştür. Bu değişim çocuk ve çocuklar ile ilgili alanda da gerçekleşmiş, hem toplumsal hem de eğitim öğretim faaliyetleri açısından farklılıklar ortaya atılmıştır. Önceleri çocukların gerçek hayata dair bilgi almalarını engelleyen eğitim sistemi, sadece okumayı ve yazmayı öğretmektedir. Çocukların, gerçek hayata dair bilmesi gereken bilgilerin öğretimini daha çok aile üstlenmekte, sosyal yaşama adaptasyonu, ev işleri, gelenek görenek gibi konuları çocuk evinde ailesinden öğrenmektedir. Fabrikaların ortaya çıkışı, çocuklar için farklı bir yaşamın başlamasının da kapılarını aralamıştır. Ailenin korunaklı ortamından uzaklaşmak durumunda kalan çocuk, onu hayata hazırlayan temel eğitimleri noktasında eksiklik yaşamaya başlamış ve o dönemin eğitim sistemi imdadına yetişmiştir. Çocuğun daha önceleri aile içerisinde aktif katılım göstererek öğrendiği birçok şey, eğitim programına alınarak çocuk geleceğe hazırlanmaya çalışılmaktadır. Resim, el işleri, müzik, yemek pişirme, görgü kuralları gibi dersler eğitim programlarında yer almaya başlamıştır.

Cumhuriyet sonrası dönemde, uluslararası bir mesele halini alan çocuk hakları ile ilgili ilk adımı atan ülkelerden biri olan Türkiye, 1924 yılında Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından yayımlanan Çocuk Hakları Cenevre Bildirisini kabul etmiştir. . Türkiye de Mustafa kemal Atatürk aracılığıyla bu bildiriye imza atan ülkelerden biridir. Bu gelişme sonrası sınırlı sayıda ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Balkan Kongrelerinde ve 1948 yılında imzalanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ne de imza atarak çocukların haklarını güvence altına alma konusunda taraf olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Çocuk hakları konusunda 1989 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni imzalayan ilk devletlerden biri olma özelliğini de taşımaktadır.

ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMININ İLETİŞİM İLE İLİŞKİSİ

Çocuk ile kurulan iletişimde istenilen algının sağlanabilmesi amacıyla çocuk ve çocukluğa ait özelliklerin tam olarak farkında olunması bir gerekliliktir. Bunun yanı sıra çocukların anlayamayacağı ifadeler, terimler, kodlar, davranışlar ve içerikler iletişim sürecinin sağlıklı bir şekilde işleminin önüne geçerek, çocukla iletişim sürecinde engel oluşturacaktır. Çocuklar ile kurulan iletişimde içerik, çocuğun yaşantısında karşılık bulan oyunlar, kurgular ve resim çalışmaları ile zenginleştirildiğinde iletişimin etkisini artıracaktır. Yetişkin bireyin iletişim kurarken sağladığı göz teması ise çocukla iletişimin vazgeçilmezlerinden biridir.

Çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının yerine getirilmemiş olması iletişimi engelleyici yönde eğilime sebep olabilmektedir. Çocuk ile kurulan iletişimde sürecin merkezinde çocuk olduğu göz önünde bulundurulursa, muhtemel iletişim kazalarının önüne geçilerek, alternatif iletişim yolları bulmakta kolaylık sağlayacak bakış açısının geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

DOĞUM ÖNCESİ (PRENATAL) İLETİŞİM

Doğum öncesi olan prenatal dönem gebeliğin ilk başladığı andan doğumun gerçekleştiği döneme kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemde bebeklerin oluşum ve gelişimi gerçekleşmektedir. Bu dönemin bebek açısından en önemli olan kısmı ise (prenatal attachment) olarak geçen ebeveyn ile çocuk arasındaki kurulan duygusal bağı ifade eden doğum öncesi bağlanmadır. Bu süreçte annenin yaşayacağı fiziksel durumlar ile birlikte duygusal yaşanmışlıklar da bebeğin ruh ve beden sağlığı açısından önem taşımaktadır. Bebekler bilinen beş temel duyuyu (işitme, görme, dokunma, tat ve koku alma) anne karnında geliştirebildiğine dair çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Anne karnında iken gelişimi başlayan bu duyular, çevreyle etkileşim kurma aşamasındaki ilk araçlar olarak değerlendirilmektedir.

Prenatal Bağ Kurma/Bağlanma

İnsanoğlunun birbiri ile kurmuşu olduğu ilişkinin ilk adımlarının atıldığı bebeklik ve çocukluk yılları gelecekteki yaşamının tasarlanmasında temel bir rol üstlenmektedir. Bu konu geçmişte ihmal edilmeler birlikte günümüzde bu konuda yapılan çalışmalar ve toplumsal farkındalık oldukça artmaktadır. Fakat diğer bir taraftan bir çoğumuz bu iletişimin bir bebeğin dünyaya geldikten sonraki zaman dilimine indirgemekteyiz. Oysaki bebek ile olan iletişim prenatal dönem olarak bilinen doğum öncesinde başlamakta ve devam etmektedir.

-Dokunma Sistemi: Dokunma sistemi somatik duyu nöronları aracılığıyla deriden gelen, ağrı, dokunma ve basınç gibi somatik duyuları alan nöronların gelişimini kapsamaktadır.

- İşitme sistemi: Bebeklerde işitme algısı ile ilgili hangi gelişme evresinde ortaya çıktığına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak son yirmi yılda yapılan çalışmalar ile birlikte daha önce doğum sonrasına atfedilen bu duyunun gelişimini prenatal dönemde olduğunu göstermektedir. Bentzen'in ifadesi ile günümüzde bebeklerin anne karnında iken dahi seslere karşı bir hassasiyeti bulunmaktadır.

-Görme Sistemi: Bebeklerin dış dünyayı görsel olarak algılamaları açısından anne karnındaki gelişim önem taşımaktadır. Gözün bu düzeydeki gelişimine kısaca bakacak olursak ilk optik sinir dokusunun gebelikteki yirmi ikinci gün ile birlikte gelişmeye başladığı görülmektedir. Beşinci haftada ise retinal farklılaşma ile birlikte lens ve retinanın oluştuğu gözlemlenmektedir. Devam eden haftalar içerisinde ise nöronların ilk katmanı olan ganglion hücreler ortaya çıkıp şekillenmektedir. Bu süreç altıncı ve yirminci haftaları kapsamaktadır.

DOĞUM SONRASI İLETİŞİM

Bebekler doğum ile birlikte, insanların değiştirdiği bir çevre ile karşılaşmaktadır. Bu çevre yaşamı kolaylaştırma adına insanlar tarafından yapay bir biçimde oluşturulmaktadır. Yaşamın en önemli ve zor dönemlerinden birisi de doğum sonrası dönüştürülen bu çevreye uyum sağlamada yaşanan süreçlerdir. Bu süreçlerde başat faktörlerden birisi de ebeveynlerin bebekleri kurduğu iletişim biçimleridir. Bebeğin verdiği her tepkinin anne veya babada bıraktığı etki önemlidir. Diğer taraftan bebeğin vermiş olduğu tepkilerin çevrede uyandırdığı etki de o kadar önemlidir. Her anne- baba bebekleri ile bir iletişim kanalı kurmaktadır. Bu durum kültürden kültüre farklılık göstermektedir.

Ağlamak

Bebeklerin dünyaya geldikten sonra konuşma evresine geçene kadar en yoğun kullandığı iletişim araçlarının başında ağlama gelmektedir. İlk üç haftada bu noktada çıkarılan sesler belli bir amaca dayalı değildir. Ayrıca henüz anlamsız ve farklılaşmamıştır. Farklılaşma ikinci üçüncü haftadan sonra başlamaktadır. Bebek ağlayarak (karnının acıktığı, altının pislendiği, gazının olduğu veya farklı bir rahatsızlığının olduğu) gibi çeşitli mesajlar vermektedir.

Görmek

Sağlıklı bir bebek algısal kapasitesi tepki alma ve verme yetisi ile dünyaya gelmektedir. Bu donanımlar ile doğan bebeğin ilk gösterdiği sosyal davranışı ise gülmesidir. Bu gülmeyi sağlayan ise kurduğu göz teması ile rahat ve mutlu olmasıdır. Her bir bebek 20-25 cm uzaklıkta olan objeleri rahatlıkla görüp takip edebilir ve istediği anda bir noktaya odaklanabilir. Bunu yapabilme ona çevresini tanımakla birlikte sosyalleşmenin kapısını da aralamaktadır.

Dokunma ve Masaj

Dünyaya yeni gelen bir bebek ilk iletişim aracı olan dokunma sayesinde çevresi ile ilişki kurmaktadır. Bebeğin bu aşamada faydalanabileceği en gelişmiş duyusu dokunmadır. Bir bebek vücudundaki neredeyse her yerde çok iyi bir şekilde dokunma duyusu gelişerek dünyaya gelmektedir. Kurulan her

- Bebeğiniz bir konuşma veya dil hatası yaptığı zaman, doğru biçimde cümle ile cevap vermeye özen gösterin. Bu yaklaşım onun doğru telaffuz ve dilbilgisi yapısını öğrenmesine yardımcı olur.
- Dışarda yaptığınız geziler esnasın yeni gördüğü nesnelere ve farklı kelimeleri ona tanıtır.
- Farklı renklere, boyutlara ve dokulara sahip nesnelere bebeğinize tanımlayın. Sert ve yumuşak gibi karşılaştırma sözcükleri kullanmaya özen gösterin.

Bebekle doğru iletişim kurmak için yukarıda belirtilenlerin yanı sıra dikkat edilmesi gereken hususlarda bulunmaktadır.

- Ses tonunuzun yumuşak, alçak ve şefkatli olması etkileşimi güçlendirerek iletişime daha geniş bir alan açmaktadır.
- Çocuklardaki zaman kavramının iki yaşından sonra geliştiği bilinmektedir. Bu nedenle bebekle olan iletişimde bu döneme kadar şimdiki zaman kullanımını doğru olmalıdır.
- Bebeklere farklı birçok şeyi (bebeğinizin doğumu, onun nasıl heyecanla beklendiği, eşyaları, vücudunun bölümleri ya da aile bireyleri ve isimleri) anlatabilirsiniz. Bu yaklaşım çocukta hafıza ve işitsel dikkatin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.
- Baba da bebekle iletişimde aktif bir rol almalı ve yaklaşımları ile onu desteklemelidir.
- Çocukla kurulan iletişimde, konuşmanın yanı sıra onunla oynanan oyunlar, taklit oyunları, oyuncaklar, yapılan etkinlikler, rol yapma gibi süreçlerinde önemi dikkate alınmalıdır.

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE İLETİŞİM

Çocukluk döneminde sağlıklı bir iletişim sürdürülmesi; çocuğun dil gelişimine, sosyalleşmesine, akademik başarısına, kendine duyduğu güvenin pekişmesine, ebeveynleriyle olan bağların kuvvetlenmesine katkı sağlayacağı gibi aynı zamanda kendi çocuklarıyla kuracağı iletişim içinde bir model olacaktır. Ayrıca iletişimi sağlıklı yürüten bireylerin yaşı ne olursa olsun yaşamdaki mutluluklarının da arttığı bilinmektedir. Bundan ötürü mutlu çocukluk geçirmiş bireylerin genelinde çocukluk dönemindeki iletişimlerinin de sağlıklı yürüdüğü gözlemlenmektedir.

ÇOCUKTA DİL VE İLETİŞİM GELİŞİMİ

Çocukta dil gelişimi, dikkatlice izlenmesi gereken süreçlerden biridir. Sosyalleşmenin simgesi ve rehberi olan dil, aynı zamanda toplum üyeleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir biçimde devam etmesini sağlayan iletişimin de temel kaynağıdır. Dil, burada yol gösterici konumundadır ve mesajın etkili bir şekilde iletilmesini sağlamaktadır.

Özellikle dilin ve iletişimin erken çocukluk döneminde çok önemli olduğu yapılan araştırmalar neticesinde bilinmektedir. Bu dönemde dil gelişiminde yapılan hataların ileriki yaşlarda düzeltilmesi çok zor olmaktadır. Bir çocuğun bütün hayatını iyi veya kötü yönde değiştirecek bu döneme yetişkinlerin, anne-babaların önemle dikkat etmesi ve üzerinde durması gerekmektedir.

ÇOCUKTA DİL VE İLETİŞİM GELİŞİMİ

İletişim becerileri bizi hayata hazırlayan, çevremizle anlaşır sosyalleşmemizi sağlayan, duygu ve düşüncelerimizi ifade edebilmemizi ve başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamamızı sağlayan becerilerdir.

Sağlıklı iletişim becerilerinin temeli, çocuğu bir birey olarak kabul etmekle oluşur. Ayrıca aktif dinleme ve kendini uygun bir şekilde ifade etme iletişim becerileri de önemlidir. Çocuğu dinlerken onu daha iyi anlamak için onunla konuşmamız ve sorular sormamız gerekebilir. Ancak soru sorarken ana gayemiz çocuğu sorgulamak değil, çocuğu daha iyi anlamak olmalıdır. Bu sebeple “Neden?” “Niçin?” vb. sorulardan kaçınılmalıdır. Olayın nedenlerinden önce çocuğun yaşamış olduğu duygu ve düşünceleri anlamak gerekir. Bu nedenle aktif olarak dinlemek, çocuğun duygularının farkında olmak ve duygularını isimlendirmek önemlidir.

Başlıca iletişim becerileri şu şekildedir:

- Kendini ve ihtiyaçlarını net bir şekilde belirtebilmek,
- Duygularını anlatabilmek, kendi dünyasını başka insanlara açabilmek
- Kendini ve davranışlarını başkalarının sözlerine ve tepkilerine göre düzenleme yeteneğini geliştirebilmek,
- Başkalarına onlar hakkında soru sormak,
- İletişim halindeyken karşıdaki kişiye yönelik olumlu ifadeler kullanarak konuşmayı devam ettirebilmek,
- Karşısındakini dikkatlice ve özenli bir şekilde dinlemek,
- İletişim halinde karşıdaki kişinin duygularını anladığını gösterebilmek,
- Konuşurken karşıdaki kişiye ilgili olabilmek,
- Beslenen sevgiyi ve olumlu duyguları karşıya gösterebilmek,
- Gerektiğinde yardım ve tavsiye sağlamak.

FARKLI YAŞLARDA ÇOCUKLARIN İLETİŞİM ÖZELLİKLERİ

Çocukluk dönemi diğer bir deyişle çocuğun gelişimi ve farklı yaşlarda çocukların iletişim özellikleri birkaç bölümden oluşmaktadır. Bunlar: süt çocukluğu dönemi, oyun dönemi ve okul öncesi dönem, ilkökul dönemi ile adolesan döneminden oluşmaktadır.

Süt çocukluğu dönemi doğumdan sonra başlamaktadır. Henüz konuşma yetisine sahip olmayan bebek; ağlaması, bakışları, jestleri, mimikleri ve çıkardığı anlamsız sesler ile ilk iletişimini annesi ile kurmaktadır.

Okul öncesi veya oyun çağı olarak da adlandırılan bu dönemde çocuklarda iletişim genel anlamda ailesi ile çoğunlukla da annesiyle olmaktadır. Bu dönemde çocukların konuşma yetileri gelişmiş, bilgiye aç ve çok meraklıdır.

Okul dönemi olarak adlandırılan bu dönemde çocuk artık aile evinden ayrılıp, dış dünyaya açılarak toplumsal çevreyle temas halinde olduğu evrededir.

Adolesan dönemi (ergenlik) 11-12 yaşından sonra başlamaktadır. Hem çevre için hem de çocuklar için

zorlu geçen bu dönem çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir.

ÇOCUKLARLA İLETİŞİM SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN ENGELLER ve YAPILAN YANLIŞLAR

Çocuklarla iletişim kurulurken yapılan birçok yanlış bulunmaktadır. Bu yanlışlar çocukların duygusal motivasyonlarını ve gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla ebeveynler başta olmak üzere tüm bireylerin çocuklarla iletişim içindeyken bu yanlışlardan kaçınması büyük önem taşımaktadır. Emir vermek, yönlendirmek, uyarmak, gözdağı vermek, ahlâk dersi vermek, öğüt vermek, nutuk çekmek vb. şekillerde yapılan bu yanlışlar ya da karşılaşılan engelleri tanımlamak sürecin daha düzgün ilerlemesi açısından faydalıdır.

Emir Vermek, Yönlendirmek

Emir vermek ya da yönlendirmek çocukların duygularının önemsiz olduğunu hissetmelerine, emir verenin isteklerini kabul etmesine, bunun bir zorunluluk olduğuna dair kanıksamaya gitmesine yol açmaktadır.

Tehdit Etmek, Uyarmak, Gözdağı Vermek

Aba altından sopa göstermek atasözü ile dilimize yerleşen bu davranış aslında tüm yetişkinler için olduğu gibi çocuklar içinde çok hoşlanılmayan bir durumdur. Bu durumla karşılaşan bireylerin farklı savunma mekanizmaları geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Özellikle tehdit edildiğini düşünen bir çocuğun inkâr yoluna gittiği, yalan söylemeye yöneldiği de bilinmektedir.

Ahlâk Dersi Vermek

Çocukların yaptıkları ya da yapmadıkları davranışlardan ötürü, onları tehdit etmek, uyarmak, söyleneni yapması için onlara emir vermek ne derece yanlış ise, onlara ahlâk dersi vermeye çalışmak da bir o kadar sakıncalıdır.

Genellikle bu şekilde bir iletişim yöntemi seçmek, çocukların düşüncelerine ya da onların kararlarına çok da güvenilmediği izlenimi oluştururken, başkalarından gördüğü şeyleri de kendi süzgecinden geçirmeden doğrudan kabul etmeye itebilmektedir.

Öğüt Vermek ve Çözüm Önerileri Getirmek

Çocukların kendi başlarına sorunlarını çözemeyeceklerine ya da buldukları çözümlerin yanlış olduğuna dair yaygın kanı sonucu ortaya çıkan iletişim şeklidir. Bu durum çocukların sorun çözme yetilerinin gelişmemesine ve kendi sorunlarıyla baş etmede alternatif çözümler aramaya yönelmemesine sebebiyet vermektedir.

Öğretmek, Nutuk Çekmek, Mantıklı Düşünceler Önermek

Her yetişkin gibi çocuklarında düşüncelerinden ötürü yargılanmayı sevmediklerini, onların da düşüncelerinden dolayı yetişkinlerden nutuk dinlemeyi, hatta kendilerine söylenenler ışığında düşüncelerini değiştirmelerinden hoşlanmadıklarını unutmamak gerekir.

Övmek, Aynı Düşüncede Olmak, Olumlu Değerlendirmeler Yapmak

Çocuklar, anne ve babalarının kendilerini takdir etmesini, desteklemesini beklemektedir. Ancak bu beklentinin yerinde karşılanması gerekliliği bulunmaktadır. Zira çocuğun yaptığı olumsuz bir davranış karşısında bile onu destekleyici bir şekilde yaklaşım sergileniyorsa, bu durum belli bir süre sonra çocuğun her hareketinden sonra onay beklentisi içerisine girmesine neden olabilmektedir.

İsim Takmak, Alay Etmek, Yorumlamak, Analiz Etmek, Tanı Koymak

Çocukların anlattıkları olaylar karşısında ebeveynler tarafından sunulan geri bildirimlerde isim takmaya, alay etmeye, yorumlamaya, tanı koymaya yönelik ifadelerden kaçınılması gerekmektedir. Çünkü bu tarz ifadeler bir süre sonra çocukların ebeveynlerine karşı öfke duymalarına, kendilerinde bir suçluluk duygusu oluşturmasına, anlattıkları konudan, yaptıkları eylemden ötürü utanmalarına, kendilerini değersiz hissetmelerine de neden olmaktadır.

Güven Vermek, Desteklemek, Sınamak, Sorgulamak, Avutmak

Çocukların sergiledikleri davranışlardan ötürü sorgulandıklarında ortaya çıkan bu durum, onların ebeveynlerine karşı yalan söylemesine, ebeveynleriyle mesafeli olmasına, onlardan konuşmaktan/yüzleşmekten uzaklaşmasına hatta onlarla bir süreliğine de olsa iletişimi kesmesine neden olmaktadır.

Sözünden Dönmek, Oyalamak, Alay Etmek, Konuyu Saptırmak

Ebeveynleriyle ya da yakın çevresindeki yetişkinlerle sorunlarını paylaştığında, kendisi için önemli olan bu soruna dair bir çözüm yolu göremeyen, yardım alamayan çocuk, belli bir noktadan sonra, genellikle sorun çözmekten çok sorunlardan kaçmayı daha doğru bir davranış şekli olarak benimseyerek, çözüm yolu önerenlere de yakınlaşmayacaktır. Çocuklarla iletişimi kesintiye uğratan bir diğer konuda kendilerine verilen sözlerin tutulmamasıdır.

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE İLETİŞİMDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Çocukla iyi iletişim kurabilmek hem yetişkinler hem de anne-babalar için oldukça önemli bir beceridir.

Çocuklarla iletişim esnasında çocukların gelişim evrelerini bilmek ve farkında olmak gerekir. Üç yaşındaki bir çocuğun kendini ifade etme, anlatma, dinleme ve anlama becerisi 10 yaşındaki bir çocuğunkinden çok farklıdır. Ergenlik çağında ise anne-babaların ergen zekâsındaki ve ruhsal

gelişiminde meydana gelen önemli değişimlerin farkında olmaları ve onlarla iletişim kurarken hızla değişen kimliklerine karşı hassasiyet göstermeleri gerekmektedir.

1)Kabul Dili: Yetişkinler, ebeveynler etkili bir iletişimde her şeyden önce çocuklarını olduğu gibi kabul etmelidir. Kabul dili etkili iletişim için temel husustur.

2)Empati: Bir başkasının baktığı pencereden bakmak onun dünyayı anlamlandığı şekilde anlamak, onun gözünden dünyaya ve olaylara bakmak, kendini onun yerine koyarak onun hissettiklerini hissetmeye çalışmak empati kurmaktır. İletişim özünde anlamak ve anlaşılmaq olduğu için çocuklarda anlaşılmaq ister. Çocukla empati kurulması için çocuğun o anki duygularının farkında olmak ve hissetmek gerekir.

3)Etkin Dinleme: Karşımızdaki kişiyi gerçekten dinlemenin ilk şartı bedensel bir dinleyici olmaktır. Başka bir deyişle, dinlenen kişiye doğru oturmak, hizalanmak, konuşan kişinin gözlerine ve yüzüne bakmak önemlidir. Dinlerken tavrımız, bakış açımız, ses tonumuz, konuşma hızımız ve yüz ifademiz çok önemlidir. Çocukla konuşurken çatık ve kızgın bir ifade ile dinlersek çocuk kendini ifade edemez. Ancak onu sakin ve içtenlikle dinlersek çocuğun ne dediğini anlayabiliriz. Çocukla iletişimin temeli ona zaman ayırmak ve onu dinlemektir.

4)Göz Teması: İyi bir iletişim için önemli bir maddedir. Özellikle çocuklarla konuşurken göz teması çok önemlidir. Ancak günümüzde anne-babalar çocuklarını genellikle televizyon, bilgisayar, telefon gibi ekranlara bakarak dinlemektedir. Çocuklar kendisi ile göz teması kurmayan anne- babalarla iletişim kurmakta güçlük çekerler. Bu nedenle özgüveni yerinde olan çocuklara sahip olmak için ebeveynlerin onları önemsediklerini ve değer verdiklerini göstermeleri gerekir.

5)Ben Dili: Ben dili, kişinin o an karşı karşıya kaldığı durum veya davranış karşısında duygu ve düşünceleriyle verdiği kişisel tepkiyi açıklayan bir ifade tarzıdır, yani duygu ve düşüncelerin samimi ifadesidir. Ben diliyle konuşmak, duygu ve düşünceleri o anda ilettiği için karşıdaki insanı rahatlatır. Bu koşullar ve ortamlar sağlandığında çocuklar duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade edebilmektedir. Ebeveynleri tarafından bu iletişim hususlarına dikkat edilerek büyütülen çocuklar; yaşamlarında özgüvenli, mutlu ve sağlıklı iletişim kurabilen bireyler olmaktadır.

ÇOCUKLARI TAM BİRER BİREY OLARAK KABUL ETMEK

Etkin dinleme ve empati çocukla iletişimde üzerinde durulması gereken bir diğer önemli mevzudur. Çünkü empati kişilerin, çocuklarla hem iletişimsel hem de duygusal anlamda daha güçlü bağlar kurabilmelerine yardımcı olmakta ve ayrıca kişilerin çocuğun davranışlarını yargılamadan çocuğu kabullenmesine aracılık etmektedir. Buna ilaveten çocukla iletişimi kolaylaştırma çerçevesinde yetişkinlerin iyi birer gözlemci olmaları gerekmektedir ve iyi bir gözlemci olabilmenin sırrı da öncelikle iyi bir dinleyici olabilmektir. Bu bağlamda yetişkinlerin çocuk merkezli bir iletişimi benimsemesi, çocukla empati kurabilmesi, çocuğu dinlemeye zaman ayırması ve onun kendini ifade etmesine fırsat tanınması oldukça mühimdir. Çocukla iletişimde onları bir birey olarak kabul etmek, dostane bir yaklaşım yakalamak, fitratları gereği insan olmalarından kaynaklanan bir haktır aynı zamanda. Tam bir birey olarak kabul gören çocukların ilerleyen yaşlarda özgüven noktasında ciddi bir gelişmişlik taşıdıkları da görülmektedir.

BEDEN DİLİNİ ÇOCUĞUN YAŞINA UYGUN HALE GETİRMEK

Çocukla iletişimi kolaylaştırma bağlamında ailelerin çocuklara karşı yakın ve ulaşılabilir olmaları hayati derecede önemlidir. Çünkü özellikle bebeklik ve okulöncesi dönemde ilgisizliğe ve duygusal ihmalkarlığa maruz kalmış çocukların duygusal, bilişsel ve dil gelişimleri çarpıcı şekilde akranlarının gerisinde kalabilmektedir. Bunun akabinde de çocukla sağlıklı ve etkili bir iletişim bağı kurmak ciddi oranda zorlaşabilmektedir. Dolayısıyla çocuklar okul çağına erene kadar yani beyin gelişimlerinin yaklaşık %90'ı tamamlana kadar onlara karşı daha hassas ve ilgili olmak hem onlarla olan iletişimin kolaylaşmasına hem de gelişimlerinin normal seviyede devam etmesine katkısı bakımından üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir noktadır. Beden dili çocuk yaşlarda daha aktif kullanılan bir iletişim aracıdır. Buna ek olarak okul çağı ve ergenlik dönemleri ise çocukların kendilerini keşfetme ve kimlik arayışı içinde oldukları bir periyottur. Bu nedenle bilhassa ergenlik döneminde çocuğun hal ve tavırlarında dalgalanmalar ve baş kaldırımlar görülebilmektedir. Kısacası erişkinlerin bu dönemin geçici olduğunun farkında olmaları ve çocukların kişisel alanlarına gereksiz müdahalelerde bulunmaktan kaçınmaları ergenlik dönemindeki çocuklarla iletişimi kolaylaştırmanın anahtar noktalarından biridir. Aile içinde özellikle çocukla iletişimde sorun yaşayan ebeveynlerin onlarla kurdukları bağ kanalında sorunlar olduğu görülmüştür. Bu sorunların bir etkileyicisi de hiç şüphesiz çocuk yaşta beden dilini ebeveyninden öğrenen çocuğun eksik ya da yanlış algılarındanır. Bu noktada iletişimin mühim bir alanına denk gelen beden dili ve bu dilin çocuk yaşta keşfi ve doğru öğretilmesi önem taşımaktadır.

ÇOCUKLARA KARŞI YAKIN VE ULAŞILABİLİR OLMA

İletişim dinamik bir olgudur ve kişiler birbirleriyle yazılı, sözlü ve sözsüz şekilde iletişim kurabilmektedirler. Bu bağlamda da beden dili karşı tarafa gönderilen mesajın etkisi bakımından en etkili unsurdur ve çocuklar belli bir yaş düzeyine ulaşıncaya dek diğer insanlarla en sık beden dili üzerinden bir etkileşim kurarlar. Ayrıca çocuklar beden dilini daha bebeklik döneminden itibaren çok iyi okurlar ve karşılardaki kişilerin duygusal ve psikolojik hareketlilikleri hakkında farkındalık seviyeleri son derece yüksektir. Bu nedenle çocukla iletişimde beden dilinin çocuğun yaş, cinsiyet, engellilik durumu ve sosyokültürel yapısına uygun hale getirilerek çocuğun verdiği mesajlara yanıt verilmesi hem karşılıklı olarak mesajların anlaşılabilirliğinin yükselmesine hem de çocukla olan iletişimin kolaylaşmasına fayda sağlayacaktır. Çocukla iyi bir iletişim ahengi yakalanması ona büyük bir katkı sağlarken, bunun yaşanmaması yalnızlık psikolojisini ortaya çıkarır. Yalnızlık ise içe kapanıklık ve duyguların ifade edememe, bir sonraki adımda hissedememe sorunlarını beraberinde getirebilir. Çocuklukta aile ile etkin ve ahenkli bir iletişim kurmamak, ilerleyen yaşlarda empati yeteneğinden yoksun büyükler yetiştirmek demektir. Zira aileleri ile çocuk yaşta sorunlar yaşamış bireylerin ilerleyen yaşlarda sorunlu insan modeline dönüştükleri görülmüştür.

ETKİN DİNLEME, EMPATİ VE ÇOCUKLARI KONUŞMAYA CESARETLENDİRME

İletişimin en önemli ana faktörlerinden birisi de dinlemektir. Dinlemekten de öte etkin dinleyebilmektedir. Çocuklarla kurulan iletişimde daha zor olan onlarla konuşmak değil, onları dinlemek ve anlamaktır. Çocuk yaşta iletişimlerinde dinlenmiş olan birey, sosyal yaşantısında daha sağlıklı iletişim kurabilen, pozitif düşünen, kendini değerli gören ve değer gösteren, çözüm bulma yeteneği gelişmiş ve öz saygı yetisi gelişmiş bir karakter taşır.

Çocuklar genellikle erişkin bireylerin gözünde yalnızca birer çocuktur ve bu nedenle pek çok yetişkin

çocukları ilgilendiren herhangi bir konuda onların fikirlerini alma gereksinimi duymamaktadır. Bu hatalı ve çocuk dostu olmayan bir yaklaşımdır. Çünkü çocuklar da diğer tüm insanlardan farksız olarak kendi haklarını elinde bulunduran tam birer bireydirler ve yetişkinlerin her konuda çocuklar hakkında onların yerine karar alabileceklerini düşünmeleri yanlış bir bakış açısidir. Anne babaların çocukları adına karar almaları anlaşılabilir bir şeydir ancak belirli koşul ve durumlarda ebeveynlerin, çocukları kendi seçimlerini yapabilecek bireyler olarak görmeleri önemlidir. Ezcümle çocuğu tam bir birey olarak görmek ve çocuğa sorumluluk bilinci kazandıracak şekilde muamele göstermek hem çocukla iletişimi kolaylaştırma hem de çocuğun tekamülü açısından oldukça önemlidir.

EBEVEYN KABULÜ VE REDDİ BAĞLAMINDA ÇOCUKLARA KARŞI KABULLENİCİ DAVRANMA

İnsanların kişilikleri çocukluk döneminde oluşmaya başlamaktadır ve ebeveyn kabulü ve reddinin kişilik oluşumu üzerinde çok büyük önemi vardır. İletişim becerisi de kişilik özelliklerinden biri olması nedeniyle ailenin çocukla iletişimde her koşulda çocuğa karşı kabullenici davranması ve ona sevgisini göstermesi önemlidir. Aksi takdirde çocukta duygusal dengesizlik sorunu ortaya çıkabilmektedir ve duygusal dengesizlik, çocuklarla iletişim sürecini olumsuz yönde etkilediği gibi çocukların yaşam stresiyle mücadele etme enerjilerini ve kabiliyetlerini de azaltmaktadır. Bunun sonucunda çocukların hem aile içindeki hem de aile ortamı dışındaki kişilerle güvenli ve sağlıklı ilişkiler kurması zorlaşmaktadır. Bu bağlamda çocukluk döneminde algılanan reddedilmeye ilişkin tecrübelerin etkisi çocuğun tüm hayatı boyunca iletişim süreçlerini olumlu veya olumsuz yönde etkilediğinden ailenin çocuğa her koşulda kucak açmasına büyük önem atfedilmektedir.

İLETİŞİM ENGELLERİ

İletişim engelleri gönderici tarafından iletilen mesajın içeriğinde yer alan bilgilerin alıcı tarafından doğru şekilde alınmasını engelleyen faktörler olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bir iletişim engeli, herhangi bir kişinin kendilerine söylenen bilgileri anlamasını engelleyen unsurları içermektedir.

Sağlıklı iletişimin önünde çok sayıda farklı engel bulunmaktadır. Bu engeller farklı araştırmacılar tarafından değişik şekillerde sınıflandırılmış olsa da genellikle fiziksel ve teknik engeller, kişisel (psiko-sosyal) engeller, örgütsel engeller ve süreçle ilgili engeller olarak kategorize edilmektedir.

Fiziksel ve Teknik Engeller

İletişimin kurulduğu ortamın mekânsal koşulları sağlıklı bir iletişimin oluşmasında oldukça önem taşımaktadır. Bulunulan mekânın fiziksel konumu ve nitelikleri (büyüklüğü, şekli, rengi, aydınlanma derecesi, ısı ve ses düzeyi ya da ortamdaki kişi sayısı kurulan iletişimi olumlu ya da olumsuz anlamda etkilemekte, ortamdaki dikkati dağıtan unsurlar, teknolojik sorunlar ya da gürültü gibi teknik unsurlar iletişim engellerine neden olabilmektedir. İletişimin sürekli bir biçimde başkaları tarafından kesilmesi, arada ayırıcıların (kapı ve duvar gibi) olması, ortamın normalden sıcak ya da soğuk olması, ortamdaki ses seviyesinin yüksek olması, aydınlatmanın gerekenden düşük ya da yüksek olması gibi birçok faktör sağlıklı iletişimin önündeki fiziksel ve teknik engellerdir. Ayrıca fiziksel uzaklığın söz konusu olduğu ve beden dilinin kullanılmadığı yüz yüze olmayan iletişim ortamlarında yaşanan iletişim sorunları da fiziksel ve teknik engeller sınıfına girmektedir.

Mesajdan kaynaklanan engeller

Bir mesajın belirsizlik içermesi iletişim engeli olarak sayılmasındaki en büyük faktördür. Mesajın ne anlama geldiği, kimden gönderildiği, ne zaman ve nasıl bir tepki beklediği konusundaki belirsizlikler yanında ihtiyaç duyulan içerik ile mesajın içeriği arasındaki farklılıklardan ortaya çıkan belirsizlikler buna örnek oluşturabilir.

Kanal ve araçlardan kaynaklanan engeller

İletişimde uygun kanal veya araç seçimi, mesajın eksiksiz ve doğru iletilmesini sağlamak açısından oldukça önemlidir. İletişim kanallarının yetersizliği, potansiyelinin üzerinde yüke maruz kalması, iletişim teknolojisindeki dinamizm ve örgütlerin bu teknolojiye anında ayak uyduramaması gibi sorunlar, iletişim sürecinin sağlıklı işleminin önündeki engellerdir.

Gürültüden kaynaklanan engeller

Mesajın kodlanmasından, çözümlenmesine kadar, iletişimin yanlış ya da kötü işlemesine ya da tamamen engellenmesine sebep olan her şey gürültü olarak adlandırılmaktadır.

Dilden kaynaklanan engeller

Dili oluşturan kelimeler ve cümleler, alıcının bilgi, duygu ve düşünceleri karşısında anlam kazanır. Ancak bunlar karışık bir biçimde kullanıldığında bir iletişim engeli haline gelebilmektedir.

Kişisel (Psikososyal) Engeller

Bu türdeki engeller iletişime geçen bireylerin kendi zihinsel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu engeller, bireyin sahip olduğu duygu, düşünce ve değerlerden; onların amaçlarına, tutumlarına ve sergiledikleri davranışlara, düşünce dünyalarına, iletişime duydukları ilgiye; algılama ve dinleme yeteneklerinden içinde yetiştikleri sosyo-kültürel ortamın değişkenliğine kadar geniş bir yelpazeye sahiptir.

Dikkat eksikliği

Birey, başka şeylerle meşgul olduğunda ve diğerlerinin ne konuştuğunu dikkatli bir şekilde dinlemediğinde, iletişimde psikolojik engeller ortaya çıkmaktadır.

Erken değerlendirme

Çoğu kişi, bilginin tüm detaylarını dikkate almadan direkt olarak sonuca geçme ve yargıya varma eğilimindedir. Bu davranış genellikle sabırsız veya seçici dinleme yapan kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Zayıf tutma

İnsan beyninin hafızadaki bilgileri saklama kapasitesi tutma olarak ifade edilmektedir. Beyin karşılaştığı tüm bilgileri saklamamakta sadece gelecekte yardımcı olacağını düşündüğü bilgileri tutmaktadır.

İletim kaybı

Çoğu zaman insanların bilgiyi dikkatsizce ele aldıkları ve bilginin bir kısmını eksik olarak ilettikleri sözlü iletişim ortamlarında görülmektedir.

Güvensizlik

Etkili iletişim için gönderen ve alıcının birbirine güvenmesi gerekmektedir. Her iki taraf arasında olası güven eksikliği, mesajdan olumsuz ya da yanlış bir anlam çıkartma eğilimine yol açacak ve bu durumda ileti alıcı tarafından dinlenmeyecek ve görmezden gelinecektir.

Duygular

Her insanın, farklı iletişim biçimlerini kolaylaştıran çeşitli inançlar, algılar, görüşler ve düşüncelerden oluşan benzersiz bir duygu dünyası vardır. Kişinin duygusal durumu, iletişim süreci üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir.

Örgütsel Engeller

Örgütsel engeller; çalışanların örgüt iklimine ilişkin olumsuz algıları olarak ifade edilmektedir. Örgütler sosyal yaşamının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Örgütler bireylerden oluşabileceği gibi belirli grupların birlikteliğiyle de oluşabilmektedir.

Süreçten Kaynaklanan Engeller

İletişim sürecine yönelik engeller bu süreçteki herhangi bir adım ya da bu adımlara bağlı süreçlerde yaşanan engelleri tanımlamaktadır.

Gönderici merkezli iletişim engelleri

Gönderici odaklı engeller mesajın teslim öncesi aşamaları olarak adlandırılan mesajın tasarlanması, hazırlanması ve sunulması süreçlerinin herhangi birinde meydana gelebilir. Gönderici merkezli iletişim engelleri; ilgi eksikliği, aşırı veya az güven, hazırlık eksikliği, zamanlama yanlışlığı, sosyal ve duygusal zekâ eksikliği, itibar veya saygı eksikliği gibi engeller olarak karakterize edilmektedir.

Alıcı merkezli iletişim engelleri

Alıcı tarafındaki eksikliklerden kaynaklanan engellerdir. Bu engeller iletişim sürecinde mesajın kodunun çözülmesi, anlaşılması, yorumlanması veya analiz edilmesi gibi mesajın teslimi sonrası aşamaların herhangi birinde gerçekleşebilir.

İletişim Engellerini Aşma

Çocukların maruz kaldığı iletişim engelleriyle başa çıkmalarında en önemli görev ebeveynlere düşmektedir (Osborne, 2001). Bu da onların çocuklarıyla etkileşim kurmalarına bağlıdır. Ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları her etkileşim aslında bir iletişim biçimidir.

DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI

Davranış bozuklukları, normal koşullar altında ortaya çıkan ısrarcı, uygunsuz eylemler veya duygular için kullanılan genel bir terimdir. Çocuklarda en az altı ay süren, okulda, evde veya sosyal ortamlarında yıkıcı sorunlara yol açabilen davranış kalıpları olarak tanımlanır. Tüm insanlar hayatlarının bir noktasında bu davranış bozukluklarının birçoğunu sergilerler ancak ısrarcı ve düzenli hale geldiğinde daha büyük bir bozukluğun belirtileri olabilirler.

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), çocuklarda, odaklanamama, aşırı aktif olma, davranışı kontrol edememe veya bunların bir kombinasyonu sorunudur.

Duygudurum Bozuklukları

Depresyondan bipolar bozukluğa kadar uzanan zihinsel sağlık sorunları, duygudurum bozuklukları veya duygusal bozukluklar olarak kabul edilmektedir. Bu bozuklukların herhangi birinde, ruh halindeki ciddi bir değişiklik çocuğun duygusal durumunu şekillendirir.

Depresyon

Depresyon olarak bilinen majör depresif bozukluk, kronik üzüntü, suçluluk veya değersizlik duygularıyla karakterizedir. Depresyonu olan çocuklar sinirli ve karamsar olabilirler, her zaman sıkıldıklarından şikâyet edebilirler ve bir zamanlar keyif aldıkları arkadaşlara ve etkinliklere çok az ilgi gösterebilirler.

Bipolar bozukluk

Bipolar bozukluğu olan bir çocuk depresyon ve mani arasında döngüsel dalgalanmalar yaşar; bu durum kendini beğenmişlik, aşırı taşkınlık ve şiddetli sinirlilik duygularıyla karakterizedir.

Yıkıcı duygudurum düzensizliği bozukluğu

Ara sıra gelişen öfke nöbetleri büyümenin normal bir parçasıdır ancak çocuğun kronik olarak sergilediği kızgın veya sinirlilik durumu ile yoğun ve devam eden öfke nöbetleri, yıkıcı ruh hali düzensizliği bozukluğuna işaret ediyor olabilir.

Kişilik Bozuklukları

Kaotik bir ortamda ortaya çıkan ve o ortamın dışında uyumsuz hale gelen bir durumdur. Kültürün beklentilerinden sapan, sıkıntıya veya işlevsellikte sorunlara neden olan ve zamanla devam eden bir düşünme, hissetme ve davranma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Kişilik bozukluğu belirtilerinin çoğu, erken yetişkinlik döneminde gelişir.

Paranoyak kişilik bozuklukları

Paranoid kişilik bozukluğu; başkalarına karşı, güdülerinin kötü niyetli olarak yorumlanacağı şekilde

yaygın bir güvensizlik ve şüphencilik durumu olarak ifade edilmektedir.

Şizoid kişilik bozukluğu

İnsan ilişkilerine ilgisizlik, yalıtılmış bir yaşam tarzı, yalnız yapılan eylem ve etkinlikleri tercih, içe dönüklük, duygusal soğukluk, davranış ve ilişkilerin mekanik ve tekdüze olması ile karakterize edilen kişilik bozukluğudur.

Şizotipal kişilik bozukluğu

Düşüncelerin ve davranışların, hiç de normal olmayan hareketlerle sergilenme durumudur. Bu durum şizotipal kişilik bozukluğu olanların sosyal ilişkiler kurmakta zorlanmalarına neden olur. Kendilerine has inançları olabildiği gibi, alınganlık, şüphencilik ve hatta paranoyaklık sergileyebilirler.

Antisosyal kişilik bozukluğu

Antisosyal kişilik bozukluğu başkalarına aldırış etmeme ve toplum kurallarına uymama ile ifade edilen sorumsuz ve agresif davranışlarla tanımlanır. Bu bozukluğu olan insanlar sıklıkla ciddi suçlar işler ve davranışları için pişmanlık duymazlar.

Narsistik kişilik bozukluğu

Çocuklukta ebeveynlerden veya diğer otorite figürlerinden gelen empatik tepkilerin eksikliğine yanıt olarak gelişen bir davranış bozukluğu türüdür.

Çekingen kişilik bozukluğu

Çekingen kişilik bozukluğu, aşırı utangaçlık, yetmeme korkusu ve reddedilmeye karşı aşırı hassaslık olarak karakterize edilir. Toplum içinde yanlış bir şey yapmaktan veya olumsuz değerlendirilmekten korkan, utangaç kişilerdir. Güven eksikliği ve yetersizlik hissi yaşarlar.

Bağımlı kişilik bozukluğu

Bağımlı kişilik bozukluğu olan kişiler başkalarına aşırı güvenme, dayanma ve teslimiyetçi bir davranış sergilerler. Bu kişilerin teslimiyetçi ve bağımlı olmalarının sebebi, başkalarının yardımı olmadan hiçbir şey yapamayacaklarına inanmalarıdır.

Obsesif kompulsif kişilik bozukluğu

Kişilerin obsesyon adı verilen sürekli tekrar eden düşüncelere sahip olması ve bu düşüncenin kendisini rahatsız etmesinden ötürü, genellikle rahatlamak amacıyla sürekli tekrar eden davranışlarda bulunmasıyla karakterize bir durumdur.

Psikotik Bozukluklar

Psikoz aşırı bir zihinsel durum olup psikotik bozukluğu olan çocuklar, gerçeklikle bağlantılarını kaybetmelerine neden olan bozulmuş düşünce ve duygular içerisindedirler. Bu, olmayan şeyleri duymak veya görmek (halüsinasyonlar) veya doğru olmayan şeylere inanmak (sanrılar) olarak yorumlanmaktadır.

Karşı Gelme Davranış Bozukluğu

Çocuklar genellikle ebeveynlerinin ve otorite figürlerinin sınırlarını zorlamaktadırlar. Bir dereceye kadar itaatsizlik ve kuralları çiğnemek, çocukluğun normal ve sağlıklı bir parçasıdır. Ancak bazen bu davranış kalıcı ve sık olabilir. Bu devam eden düşmanca veya meydan okuyan davranış, karşı gelme bozukluğunun bir işareti olabilir.

AİLE

Toplumun çekirdeğini oluşturan aile, evlenme akdiyle oluşan, bireylerin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarının yasalarla düzenlendiği, hukuki zemini olan bir kurumdur. Ailenin amacı, özgüveni yüksek, bağımsız, üretken bireylerin yetiştirilmesinde en verimli ortamı sağlamaktır. Anne babalar kendi aralarındaki iletişim biçimleriyle çocuklara örnek olabilmeli, çocuklarla iletişimi üst seviyede tutabilmeli, aktif bir şekilde çocuğu dinlemeli, disiplin ve otorite sağlarken şefkatle çocuklara yaklaşılmalı, en önemlisi çocuğa duyulan sevgi hissettirilmelidir. Aile, birbirine kan bağıyla duygusal açıdan bağlanmış, ekonomik, sosyal, duygusal paylaşımları olan anne-baba gibi yetişkinlerden ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal sistemi oluşturmaktadır. Dünya Aile Örgütü (WFO) aileyi, “toplumun temel birimi” olarak tanımlamaktadır.

Özelliklerine göre aile yapıları genel olarak 3 başlıkta toplanmaktadır:

Geniş Aile (Geleneksel Aile): Tek bir hanede birden çok kuşağın ve/veya evli çiftin bir arada yaşadığı aile yapısına geniş aile denmektedir.

Çekirdek Aile: Anne ve baba ile birlikte evlenmemiş çocuk/lardan oluşan aile tipine tam çekirdek aile denmekte, içinde çocuk olmayan aile tipine ise iki kişilik çekirdek aile veya karı-koca ailesi denmektedir.

Yeni Aile: Tek ebeveynli aile, babasız aile, üvey aileler veya birlikte yaşama ile oluşan aileler yeni aile olarak tanımlanmaktadır.

AİLE İÇİ İLETİŞİM

Aile içinde eşlerin birbirleriyle olan iletişimi, anne-çocuk iletişimi, baba-çocuk iletişimi, kardeşlerin birbiriyle olan iletişimi aile içi iletişim olarak tanımlanabilir. Kişiliği oturmuş, her yönüyle sağlıklı bireylerin yetişmesinde etkili aile içi iletişim önemlidir. Sosyal bir yapı olan ailenin kendi içinde bir yapılanması vardır ve aile içi ilişkiler bu yapılanmayla anlam kazanmaktadır. Aile içi iletişimin en etkili olduğu dönem çocukluk dönemidir. Aile, birey için hayatın gerçekleri ile karşılaşılacak sorunlarla baş etmenin öğrenildiği ilk ortamdır. Bireyin gelişimi, bulunduğu çevre içerisinde gerçekleşmekte özellikle aile, fiziksel ve psikolojik gelişimin temelini oluşturmaktadır. Çocuk için maddi manevi her türlü edinim, gelecekte bireyin hayatını şekillendirmektedir. İlk sosyalleşmenin yaşandığı “ben” kavramının öğrenildiği yer ailedir. Benliğin temel taşları, aile içi iletişimin çeşidi ve kalitesiyle oluşturulur.

Aileler, beklenen iletişim işlevini yerine getirebiliyorsa fonksiyonel aile, aile içi etkileşimin bozuk olması nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen ailelere de fonksiyonel olmayan aile denilmektedir. Uyum ve çatışma iletişim kurmayı zorunlu kıldığı gibi aile içi ilişkilerin düzenlenmesinde de temel öğelerden biridir. Aile içi iletişim konusunda “hiç çatışma olmaması” gerektiği yönündeki inanç yanlıştır. Önemli olan çatışmanın nasıl çözümlendiği ve etkili iletişim becerilerinin nasıl kullanıldığıdır.

Aile içi iletişim kalıpları teorisine göre iki temel iletişim yönelimi bulunmaktadır:

Uyum yönelimli ailelerde, aile üyeleri birbiriyle aynı düşünce, tutum, değer ve inanışlarda olma hedefindedir. Diyalog yönelimli ailelerde, ailedeki her bireyin özgür bir şekilde her konuda etkileşime girmesi ve fikirlerini dile getirmesi yönünde teşvik edilmektedir.

Aile Alt Sistemlerinde İletişim

Eşler arası iletişim: Evlilik ilişkisi nesillerin sürdürülmesine olanak sağladığı gibi toplum sağlığı üzerinde de anlamlı bir role sahiptir. Evlilik eşler için genellikle mutluluk ve doyum kaynağı iken bazen de çeşitli problemlerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar çocuklara yansiyabilmekte hatta çocukların yaşadığı sorunların kaynağı olabilmektedir. Aile bireysel gelişimde kritik bir öneme sahiptir. Çünkü çocuklar ebeveynleri model alarak ve onlarla özdeşleşerek tavır, tutum ve iletişim biçimi geliştirmektedir.

Ebeveyn çocuk iletişimi: Anne çocuğu dünyaya getiren kişi olması nedeniyle çocuğun ilk iletişimi anne ile başlar. Anne karnında başlayan iletişim sürecinde annenin sevinç üzüntü, öfke gibi ruhsal durumları bebeğe yansır. Baba, çocuk büyütmeye görevini yalnızca anneye bırakmak yerine sorumluluk bilinciyle hareket ederek çocukla iletişimini güçlendirmelidir.

Kardeşler arası iletişim: Kardeşler arası iletişimde en sık karşılaşılacak kiskançlık sorunu, kardeşler arası bağı zedeleyen önemli problemlerden biridir. Bilhassa, aileye yeni katılan kardeş/lerle, anne babasının ilgisini ve sevgisini tek başına yaşayan ilk çocuk arasında kiskançlık duygusu ortaya

çıkabilmektedir. Her bir çocuğa eşit seviyede sevgi ve ilgi göstermek, aralarında karşılaştırma yapmamak, her çocuğu ilgi alanları ve yetenekleri doğrultusunda gözlemlenmek hem ebeveyn çocuk iletişiminde hem de kardeşler arası iletişimin olumlu seyir izlemesinde önem arz etmektedir.

AİLE İÇİ İLETİŞİMİ SAĞLAYAN FAKTÖRLER

Aile Üyelerinin Birbirine Yeterince Zaman Ayırması: Çalışma saatleri, iş yoğunluğu gibi nedenlerle aileler zaman zaman aynı evde birbirini yeterince görememekte ve iletişim kuramamaktadır. Tüm sorunları bir yana bırakıp akşamları gezintiye çıkmak, yemekleri birlikte yemek, haftada bir kez sinema, tiyatro gibi etkinliklere katılmak, hafta sonları pikniğe veya geziye gitmek, sohbet vakitleri oluşturmak vs. aktiviteler aile üyeleri arasında etkileşimi artıracak ve bireyler birbirinden haberdar olacaktır.

Sevginin Açıkça İfade Edilmesi: Aileyi diğer bireysel ve sosyal ilişkilerden ayıran en önemli fark, aile üyeleri arasındaki sevgidir. Çocukların sevildikçe şımaracağı yönündeki yargılar bir kenara bırakılarak çocuğa koşulsuz ve sınırsız sevgi verilmelidir.

Aile İçi İletişimin Karşılıklı Olması: çocuğun anne babayla diyalog halinde olması, görüşlerinin dinlenmesi ve ihtiyaçlarına kulak verilmesi çocuğu mutlu ederken aynı zamanda çocukta önemsendiği hissini uyandırır. Önemsendiğini düşünen çocuk ailesine bağlanır, atacağı yeni adımlarda ailesinden fikir alır ve kişiliğinin gelişimi yönünde önemli kazanımlar edinir.

Aile Üyeleri Arasında Olumlu Bir İletişim Olması: Sürekli olumsuz eleştiri, yakınma, suçlama gibi olumsuz yaklaşımlar aile üyeleri arasındaki iletişimin kalitesine yansır. İnsan hangi yaşta olursa olsun olduğu gibi kabul edilmeyi bekler ve bu kabul durumunda kendini güvende ve mutlu hisseder. Çocuğun yüzüne bakarak konuşmak, çocukla göz teması kurmak, onun başını okşamak, ona sarılmak, öpmek gibi eylemler çocukta sevilme, önemsenme, değer verilme ve mutlu olma duygularını hâkim kılar.

Aile Üyelerinin Empati Kurması: aile ortamında, aile üyeleri birbirilerinin yerine kendilerini koyarak olaylara farklı açıdan bakmayı denemelidir. Sorunlara farklı yaklaşımlar sorunların büyümesine engel olacağı gibi ilişkilerin dayanaklılığını da artıracaktır.

Ben Dilinin Kullanılması: Etkili bir iletişimi başlatmak ve sürdürmek için “ben” dili tercih edilmelidir. “Sen” dili karşı tarafı eleştirme, suçlama içeren bir söylemdir.

AİLE İÇİ İLETİŞİMİ ENGELLEYEN FAKTÖRLER

Emir Vermek ve Yönlendirmek: Kişiye istediğini yaptırmaya çalışmak için verilen emirler değersizlik hissi oluşturur ve kişiye önemsiz olduğu hissi verir.

Uyararak, Tehdit Etmek ve Gözdağı Vermek: Gözdağı vermek, isyankârlığa, kızgınlığa, korkuya neden olabileceği gibi olumsuz davranışlar da ortaya çıkarılabilir.

Alay Etmek, Etiketlemek, Ad Takmak: Çocuklarda kendini değersiz hissetme, sevilmediğini düşünme kanısına ve kızgınlığa yol açabilir.

Yargılamak, Eleştirmek, Suçlamak: Aile üyeleri arasında olumsuz bir yargıya hedef olmamak veya azarlanma korkusuyla iletişimi azaltma ve kesmeye yol açabilir. Özellikle çocuklar yargıları ve eleştirileri gerçek olarak algılayabilir.

Konu Değiştirmek, İşi Alaya Vurmak, Şakacı Davranmak: Aile üyelerinde sorunları konuşmak ve çözüm bulmak yerine alaycı konuşmak, konuyu başka yerlere çekmek iletişimi engeller.

Yorumlamak, Analiz Etmek, Tanı Koymak: Etkin bir dinleme yapılmadığında, karşıdaki kişiyi susturarak sorunların örtbas edilmeye çalışılması durumunda, karşıdaki üzerinde üstün konuma geçilmek istendiğinde vs. nedenlerle iletişim engelleri yaşanabilir.

AİLE TUTUMLARI VE AİLE İÇİ İLETİŞİME ETKİSİ

Demokratik Tutum: Çocuğa kendini ifade etme hakkının tanındığı ve çocuğun kararlarına saygı duyulduğu demokratik ortamda, davranışlar ölçülü ve tutarlı olurken, çocuğun kişiliği de dengeli bir şekilde gelişir.

Baskıcı ve Otoriter Tutum: Denetimin yüksek, tepkiselliğın ve duyarlılığın düşük olduğu bir tutumdur. Çocukların kişilik özellikleri, ilgi ve gereksinimleri geri plana atılır. Bireyi ilgilendiren konularda kararları anne-baba alır ve çocuğun bu kararlara uyması beklenir. Sıkı bir disiplin, baskı ve ceza ön plandadır.

Serbest İlgisiz Tutum: Çocuğun önemsenmediği, sosyal ve duygusal gereksinimlerinin göz ardı edildiği bu aile yapısında ebeveynler çocuğa ilgisiz davranır ve ona sevgiyi az gösterir.

Aşırı Hoşgörölü Tutum: Çocuk ailede üstünlüğü olan tek üyedir. Bu tutumda denetim düşük olmasına rağmen tepkisellik yüksektir. Çocuğun davranışlarına sınır konulmayıp her türlü davranış hoşgörölü ile karşılanır, çocuğun her isteğine onay verilir. Çocukla ebeveyn arasında sağlıklı bir iletişim kurulamamış, çocuğa abartılı bir sevgi ortamı sunulmuştur.

Koruyucu Tutum: Anne babaların çocukları sürekli kontrol etme ve özen göstermede aşırıya kaçtıkları tutum şeklidir. Aşırı koruma isteği ve gereğinden fazla kontrol, istenmeyen davranışların sergilenmesine yol açabilmektedir.

Dengesiz (Kararsız) Tutum: Anne-babanın kararlarında, davranışlarında aynı tutumu sergilememeleri çocuğun ruhsal dünyasına çatışma olarak yansır.

Mükemmeliyetçi Tutum: Çocuğun ilgi ve istekleri yerine anne babanın ilgi ve istekleri ön plandadır.

Çocukların her zaman kusursuz ve hatasız olması beklenir. Çocuksu davranışlar yasaklanır, arkadaş seçimi aileye aittir. Çocukların başarıları ve yapabildikleri değil başarısızlıkları ve yapamadıklarıyla ilgili konuşulur. Çocuğu takdir etme oranı düşük olmasına karşın çocuktan yüksek beklentilere girilir. Ailelerin davranışlarını keskin sınırlarla birbirinden ayırmak mümkün değildir. Sevginin, saygının, mutlu anların, üzüntülerin paylaşılması bireyler arası bağları güçlendirir. Aile fertlerinin birbirlerine karşı takındığı tutum, davranış şekli, hitap biçimi, paylaşımlar ailenin yaşam tarzını oluşturur.

ÇOCUKLA İLETİŞİMDE AKRAN İLİŞKİLERİNİN ETKİSİ **ÇOCUKLA İLETİŞİMİN ÖNEMİ**

Çocukla iletişim önemli olduğu kadar aynı ailedeki anne- baba arasındaki iletişimin de sağlam temeller üzerinden yükselmesi gerekir. Çünkü sağlıklı iletişimin var olduğu bir aile ortamına bağlı olarak bebek, çocuk veya gençlerle gerçek bir iletişimin kurulması söz konusu olabilir. Özellikle bebek veya erken çocukluk döneminde ailede sağlanan sevgi ve güven duyguları, çocuğun tüm yaşamını etkileyecektir.

Çocuğun özgüven kazanmasında, kendini doğru şekilde ifade edebilmesinde iletişimin önemi çok büyüktür. Çocukların arkadaşlarıyla, akranlarıyla, yetişkinlerle ve hatta diğer canlılarla kuracağı ilişkiyi etkileyeceği için güçlü bir temel üzerine inşa edilen iletişim, sadece çocuğun değil aynı zamanda onun bir yetişkin olduğunda da hayatını kolaylaştırması bakımından önemlidir.

AKRAN KAVRAMI

Yaş, meslek, sosyal durum bakımından aralarında eşitlik olan kişileri ifade etmek için kullanılan akran kelimesi, Türk Dil Kurumu'na göre üç farklı anlama işaret eder. Bunlardan ilki aynı yaştaki kişileri için kullanılan "yaşıt"¹, ikinci olarak rütbeleri ve görevleri aynı olan kimseleri ve üçüncü olarak da arkadaş, dost kelimelerini içermektedir. Daha genel bir ifade ile akran, aynı yaşta, aynı vazifeleri yerine getirebilen, sosyal ve ekonomik gibi farklı alanlarda da benzerlik gösteren gruplar şeklinde tanımlanabilir.

Akran İlişkilerinin Gelişimi ve İşlevleri

Kendi yaşlılarıyla arkadaşlık ilişkisi geliştiren çocuklar, evlerinde karşılanamayan gereksinimlerini akranlarıyla karşılamaktadırlar. Kendi akran veya arkadaş grubu içerisinde varlık gösteren çocuğun durumu, ebeveynleri veya öğretmenleri tarafından beğenilmek veya övülmekten daha değerli olabilir. Akran İletişiminde İlk Yaşlar (0-6 yaş)

Doğumdan başlayıp ilk altı yaşa kadar olan dönemi ifade eden çocuklukta ilk yıllar, aynı zamanda resmi eğitim dönemi öncesini de kapsayan dönemi ifade eder. Bu yıllar içerisinde çocukların iletişimi, genellikle çocukların bakımlarını üstlenen aile üyeleri, okul öncesi eğitimcileri gibi kişilerce gerçekleştirilir. Bu süreçte bebeklerin veya çocukların gelişimine katkı sağlayacak kitaplar, şarkılar, oyuncaklar veya eğitici basit materyallerin kullanımı ile iletişim kurulmaktadır.

Akran İletişiminde Orta Yaşlar (7-10 yaş)

Yedi ila 11 yaş arası döneme denk gelen bu yaş aralığı aynı zamanda çocuğun aktif olarak eğitim hayatına başladığı dönemdir. Hem öğrenmeye hem de büyümeye bağlı olarak çocukların dünyayı keşfettikleri bu dönem, sosyal becerilerini ve arkadaşlıklarını geliştirdikleri bir süreci kapsamaktadır. Çocukların nispeten bağımsız oldukları bu yaş aralığı, bir gruba dâhil olma, insanlarla duygu, düşünce alışverişi yapma gibi daha uyum içinde oldukları bir döneme denk gelmektedir. Bu dönemde çocuklar yavaş yavaş duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde diğer insanlara aktararak sağlıklı iletişim kurma becerisini geliştirirler.

Akran İletişiminde Erken Ergenlik Yılları (12-14 yaş)

Çocukluk döneminin sonlarına doğru veya başka ifade ile gençlik öncesi yıllara denk gelen bu dönem, ergenlik dönemi olarak adlandırılır. Bu dönem artık yetişkin olma yolunda ilk adım olarak fiziksel durumun yanı sıra duygu durumunda da belirgin farkların ortaya çıktığı ve çocukların yukarıda belirtilen ilk iki dönemden daha farklı gelişme gösterdikleri bir süreci ifade eder. İstikrarsız duygulara sahip olan ergenin ruh hali, kendi seçimlerini yapma noktasında bağımsızlık arayışındadır. Bu durum ise gerek bireysel gerekse sosyal hayatında zaman zaman çatışmalara yol açtığından bu dönemde yine sağlıklı bir iletişim önemlidir.

AKRAN İLİŞKİLERİNDE ÖNE ÇIKAN DÜŞÜNÜRLER VE GÖRÜŞLERİ

Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı

Jean Piaget akran ilişkilerini, bilişsel ve sosyo-bilişsel açıdan ele almaktadır. 1926 yılında ortaya koyduğu kurama göre çocuklar, çevreleriyle ilişki kurarken olan biteni anlamlandırmak için zihinlerindeki ilişkili anılar ve düşüncelerin oluşturduğu bir bütüne dayanarak bir şema oluşturur. Çocuk edindiği bilgileri yapılandırırken sosyal ilişkileri içerisindeki özellikle akran ilişkisinin büyük bir etkisi vardır. Helen L. Koch

Akran ilişkilerini okul öncesi düzeyde inceleyen ilk araştırmacılardan olan Helen L. Koch, 1930 yılında sınıf ortamında gözlemediği çocukların durumundan yola çıkarak görüşlerini ortaya koymuştur.

Buna göre Koch, sınıfta içerisinde kendilerini sosyal grubun bir üyesi olarak gören çocukların aynı zamanda derse ve oyuna katılımlarının olumlu yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Erik Erikson'un Kişilik Gelişim Kuramı

Erikson'un geliştirdiği kuram, özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinin hem sosyal hem de kişilik gelişimi açısından önemli olduğuna vurgu yapar. Çünkü kişinin kimlik edinme veya kazanma süreci çocukluğu itibarıyla başlayan ve hayat boyu devam eden, ebeveyn, okul, arkadaş, çevre, kültür gibi etmenlerden ayrı tutulamamaktadır.

George Herbert Mead Sosyal Benlik- Davranışçılık Kuramı

Mead'e göre sosyal bir varlık olan insan, bu özelliğini doğuştan getirmez ve zaman içerisinde kazanır ve biyolojik ve psikolojik yapısı yanında sosyallığe muhtaç olarak başkalarıyla kurduğu ilişkiler çerçevesinde kimliğini inşa eder. Çünkü insan doğası gereği kendini sosyal hayatta soyutlayamayan ve hayatını tamamen sosyal ilişkiler üzerinde kurmaya zorludur.

Sullivan'ın Gelişimsel Modeli

Harry Stack Sullivan'ın kuramı kişilerarası ilişkiler üzerine odaklanır ve insanın hayatının gelişimsel dönemlerini yine bu ilişkiler üzerinden değerlendirir. Ona göre insanın normal gelişimi, diğer insanlarla yakınlık kurduğu ölçüde gerçekleşir. Gelişim evrelerine göre doğum süreciyle dünyadaki diğer insanlarla iletişimi başlayan çocuğun, devamında akran ve arkadaş ilişkisine dayanan Sullivan, teorisini bu ilişkilerin olumlu veya olumsuz şekilde seyretmesine bağlı olarak çocuğun, sosyal gelişimi ve iletişim kurmasında etki ettiği üzerine temellendirir.

Lev S. Vygotsky ve Sosyo Kültürel Gelişim Kuramı

Vygotsky, gelişimin kaynağında öne çıkan psikolojik etkenlerden ziyade çevresel etkenleri öne çıkarır ve özellikle çocuğun gelişiminde onun özelliklerinden çok yetişkinin önemine değinerek Piaget'den bu yönüyle ayrılır. Yani bir çocuğun kişisel olarak ne yaptığından çok bir yetişkinle etkileşim içerisinde olduğu zaman neler yapabildiğine odaklanır. Bunun için aile kadar okuldaki akranlarla grup çalışması ve özellikle yeteneklerinin ortaya çıkarılması bakımından öğretmenin çocuk üzerinde ne derece önemli olduğunu ifade eder.

Albert Bandura Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura'ya göre insanlar, diğerlerini izleyerek veya gözlemleyerek kendi davranışlarını belirlerler ve özellikle taklit etme noktasına dikkat çekerek gözlemleyerek öğrenmeden farklı olduğunu belirtir. Çocuğun ergenlik döneminde arkadaş veya akran etkisinin fazla olması olumlu olabileceği gibi olumsuz sonuçlara da yol açabilir. Bundan dolayı özellikle ergenlik çağındaki çocuğun tutun ve davranışlarını yargılamak, eleştirmek veya onu suçlamak yerine, çocuğu ve sorunun ne olduğunu anlamaya çalışma, başka bir ifade ile çocuk iyi bir gözlemleme sonucunda sağlıklı bir iletişim süreci yönetimi ile desteklenmelidir.

AKRAN İLETİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bireysel Özellikler

Akran ilişkilerini ve aradaki iletişimi birincil olarak etkileyen en önemli unsur çocuğun kişisel özelliğidir. Çünkü bir çocuğun akranlarıyla bir iletişim sürecinde yürüttüğü ilişkilerin yapısı iletişim sürecine dâhil olan kişilerin özelliklerine bağlı olarak doğrudan etkilenenektir. Bu özellikler, cinsiyet, yaş, huy, fiziksel olabildiği gibi düşünce ve davranış biçimleri de iletişim kurma sürecinde belirleyici özellikler arasındadır. Çünkü toplum içerisinde kadın ve erkeğe bakış açısı, iletişim kurarken çocuğun davranışlarını şekillendirir.

Aile

Toplumun en küçük yapı taşı olarak tanımlanan aile ve onun yetiştirdiği çocuk, ilk iletişim deneyimini sahip olduğu aile içerisinde edinir. Topluma katkı sunacak ve gelişmesinde etkili rol oynayacak çocukların sağlıklı bir şekilde büyümesi için öncelikli olarak sevgi ve güven ortamına ihtiyacı vardır.

Kültürel Unsurlar

Çocukla iletişimde akran ilişkilerini etkileyen faktörlerden biri olan kültür, sosyal iletişimin bütünleyici öğelerinden biridir. Çünkü kültür, toplumu oluşturan bireyler arasında birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı artırıcı özelliği ile kuşaklar arası aktarımı sağlamaktadır. Aynı şekilde çocuklar ve onların içinde yetişmekte oldukları toplumdaki diğer üyelerle gerçekleştirdikleri etkileşim sonucu sosyal yeterliliklerini tamamlarlar.

Çocukluk Dönemindeki Kurumlar ve Öğretmen

İnsan yaşamının büyük bir bölümünü kapsayan eğitim yılları, çocuk için kritik yıllardır. Özellikle okulöncesi dönemde okula hazırlık olarak görülen bu yıllarda verilen eğitimde öğretmen ve çocuğun bağlı olduğu kurum çok önemli bir role sahiptir. Öğretmenin çocukların gelişim özelliklerini dikkate alarak eğitim programlarını uygulama esnasında bireysel farklılıklarını gözetmesi, okulla tanışan ve onun için eğitimde ilk tecrübe olması bakımından olumlu bir izlenim bırakacaktır. Öğretmenin bu süreçte çocuklarla kuracağı güçlü bir iletişim dili ve biçimi, çocukların yaratıcı güçlerini desteklemesi ve kendilerini ifade edebilmeleri açısından önemlidir.

Okul

Akranlarla ilişkiler açısından bakıldığında aynı yaştaki insanların yaşamın ilk birkaç yılında

sistematik olarak bulunduğu ilk ve tek yer okul (okul öncesi eğitim kurumları)dır. Bu nedenle okulun fiziki durumu güvenliği sağlamakla birlikte akran ilişkilerine fırsat yaratmalıdır.

Oyun

Çocuk yaşamında doğal bir süreç olarak değerlendirilen oyun, çocukların hayal dünyasının gelişmesinde ve var olan hayal dünyalarının dışavurumunda önemli bir aktivitedir. İnsan yaşamının en hassas dönemleri olan ilk yıllarını kapsayan çocukluk döneminde çocukla kurulan olumlu yöndeki iletişim, güven duygusunun gelişimine katkıda bulunduğu gibi demokratik ortamın varlığına işaret eden ve psiko -sosyal açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesini de sağlamaktadır.

Arkadaş

Çocukluk döneminde, aile dışında başkalarıyla iletişim kurmaya başladığı süreçte arkadaşlık ilişkileri, çocuğun gelişiminde büyük önem taşımaktadır. Çünkü arkadaşlık ilişkileri, sosyal yaşamın sürdürülmesinde bir ihtiyaç olarak görülen ve işlevselliğe sahip bir yapı üzerine kuruludur. Çocukların arkadaşlarıyla olan iletişimi, dış dünyayı anlama, anlamlandırma, uyum sağlamasını kolaylaştırır. Yani çocuğun sosyalleşme sürecinde önce güçlü bir birey olması ve sonrasında toplumsallaşması, arkadaşlarıyla olan iletişimiyle doğrudan ilgilidir. Kısaca bireysel olarak değer gören sadece çocuk değil, yetişkin de sosyal açıdan uyumu olumlu yönde etkilenir.

Kitle İletişim Araçları

İletişimin geniş ve yaygın olarak daha fazla insana ulaşmasını veya daha fazla insanlar iletişim kurulmasını sağlayan radyo, televizyon, sinema, gazete, kitap, dergi, internet ve internet teknolojisi ile gelişen akıllı telefonlar vb. kapsayan kitle iletişim araçları, tam anlamıyla insan hayatını kuşatmış durumdadır. Bir yandan insan hayatı için kolaylık sağlayan bu teknolojik araçlar ve bu araçlardan yayılan mesajlar, insanların zihinlerinde özellikle de çocukların öğrenme ve gelişimine dönemlerinde çok etkili unsurlar arasında yer alan aile, arkadaş, kültürel çevreden daha öncelikli olarak gelmekte, hatta bu süreci doğrudan etkileyen bir yerde konumlanmıştır.

AKRAN İLİŞKİ TİPLERİ

Akranlar Tarafından Onaylanma/ Kabul Görme

Çocukların akranları ile iletişim kurabilmesi sonucu arkadaş grubu içinde yer alması, akran kabulü olarak tanımlanabilir. Arkadaşlık kurma sürecinde çocukların birbirleriyle olan sosyal etkileşimi ve iletişimi, aynı zamanda birebirlerini kabul etme noktasında da önemlidir.

Akranlar Arasında Kabul Edilmeme

Akranları arasında az sevilme, sevilme veya istenmeme durumu olarak ifade edilebilecek akran reddi, çocuğun kişiliği üzerinde çok önemli olumsuz duygular yaratabilmektedir. Akran reddi karşısında çocuk, duygusal ve sosyal olarak zayıftır ve bu durum karşısında yetersiz veya çaresiz kalmaları muhtemeldir. Hatta çeşitli çalışmalar akranları tarafından reddedilen çocukların akademik başarılarının düştüğü, okulu terk etmeleri, yaşamlarının sonraki yıllarında olumsuz anlamda bağımlılık yaşadıkları, yetersiz hissetme gibi farklı sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Akran Zorbalığı

Bir çocuğun yaşlılarıyla bir kişi veya birden fazla kişiye uyguladığı fiziki veya sözlü saldırganlık davranışları akran zorbalığı olarak tanımlanır. Akran zorbalığı aslında şiddet çeşitleri arasında değerlendirilmektedir. Ancak akran zorbalığı daha çok okul çağındaki çocuklar arasında görülmekte ve bu zorbalığa maruz kalan çocuklarda kişilik gelişimleri ve akademik başarıları üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

OKUL HAYATININ ÇOCUK İÇİN ÖNEMİ

Çocuklar ve anne babalar için önemli olan okul, bir çocuğun ev hayatı dışında ilk kez ailesinden farklı bir ortama girmesi ve en önemlisi de ilk kez kuralları olan sosyal bir gruba dahil olması demektir. Bu yönleriyle okul hem ailenin hem de çocuğun hayatında heyecan verici önemli bir basamaktır. Çocuklar okulda kendilerine ait güvenli ve özel bir alan buldukları için farklı rol ve kimlikler edinebilmektedirler. Sosyalleşmek adı altında toplayabileceğimiz bu deneyimler; kişiler arası iletişime geçiş, arkadaş olmak, bir lidere uyum sağlamak, bir grup içerisinde yer alabilmek olarak ifade edilebilir.

ÇOCUKLA İLETİŞİMDE KURUMUN ÖNEMİ

Okul kurumu içerisinde çocuğun kişisel gelişimini tamamlayabilmesi için iletişim etkili bir faktördür. Özellikle okul gibi yapılandırılmış bir çevrede çocuğun davranışlarını kontrol etmesi ve olumlu davranışlar geliştirmesi açısından iletişimin etkin bir rol oynamaktadır. Bu iletişimi tesis edebilmek için çocukla sağlanacak olan iletişim; onunla tanışma (iletişim kurma), yemek ve kahvaltıda iletişim, eğitim etkinliklerinde iletişim, okul personeli ile iletişim ve kurum personelinin iletişim konusunda eğitimleri olarak çeşitlilik arz etmektedir.

Çocukla iletişim: Okul hayatına geçiş yapan çocuklar için yeni bir ortama girmek ve uyum sağlamak oldukça zordur. Bu konuda ona yardımcı olacak kişi öğretmendir.

Yemek ve kahvaltıda iletişim: Çocuğun davranışlarının şekillenmesinde çevresinin etkisi fazladır. Okul içerisinde rol model alınan öğretmen, ders dışında özellikle beslenme saatlerinde çocuğun bu gelişimine katkı sunmaktadır.

Eğitim etkinliklerinde iletişim: Öğretmen, çocuğun gelişimsel alanında etkili olan tüm eğitsel etkinlikleri onun gelişim seviyesine uygun olarak planlar.

Kurum personeli ile olan iletişim: İletişim sadece bir bilgi alışverişi değildir. Bu yüzden okul personelinin de iletişim alanında kendini geliştirmiş olması gerekmektedir.

Kurum personelinin iletişim alanında eğitimleri: Son yıllarda eğitim sistemlerinde çocuk merkezli programların uygulanmaya başlaması çocukla iletişimin önemini ön plana çıkarmıştır. Bunun için kurum personelinin de doğru rol model olması gerekmektedir.

Drama, grup etkileşiminde çocuğun kendisini ifade edebilmesi ve tanınması açısından etkili bir yöntemdir. Çocuk bu yöntemle iletişim yeteneğini geliştirirken öğretmenin de çocuğu daha yakından tanınmasını sağlamaktadır. Drama etkinliği sayesinde çocuk, olaylara karşı daha gerçekçi bir bakış açısı kazanırken gözlem yeteneği de geliştirmektedir.

OKUL VE AİLE ARASINDAKİ İLETİŞİMİN ÖNEMİ

Çocukların kendilerine has özellikleri ve yetenekleri mevcuttur. Bunların keşfedilmesindeki adımlar hem ailenin hem de okulun sorumluluğundadır. Çünkü çocuklara ait bu becerilerin farkına varılıp geliştirilmesi için yetişkinlerin rehberliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yetenek ve özellikler çocukların öz güven duygusuna olumlu katkı sağlamaktadır. Bu nedenle özgüvenli bireyler yetiştirmek ve onları doğru yönlendirmek için okul ve aile arasında iyi bir iletişim ve iş birliği olmalıdır.

OKULUN VE ÖĞRETMENİN ÇOCUKLA İLETİMDE ROLÜ

Anne baba ve öğretmen arasında kurulacak istikrarlı iletişimin önemi büyüktür. Bir öğretmen olarak, ebeveynlerle de etkili bir şekilde iletişim kurulması gerekmektedir. Bu iletişim; telefon görüşmeleri, e-postalar ve yüz yüze toplantılar dahil olmak üzere çeşitli ortamlarda gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle öğretmen hem sözlü hem de yazılı dil konusunda yetenekli olmalıdır. Ebeveynlerle iyi iletişim kuramamak, öğretme becerisi hakkında şüphe duyulmasına ve olası şikayetlerin yanı sıra çocuklarının performansını ve eğitim ihtiyaçlarını anlamamalarına yol açabilmektedir.

OKULDA ÇOCUĞUN RUH SAĞLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Aile kurumu dışında farklı bir kurum olan okul, çeşitli kişiler arası ilişkiler ve iş birlikleri ile birtakım kurallar içerdiğinden çocuğun ruh sağlığını etkileyen bir dönemeçtir. Aşına olduğu aile ortamından toplumsallaşmaya başladığı bu dönemde onu birçok faktörden oluşan çok yönlü bir iletişim ağı beklemektedir. Okulda çocuğun ruh sağlığını etkileyen faktörleri altı alt başlık altında ele almak mümkündür. Bunlar:

- Öğretmen
- Program
- Eğitim ortamı

- Yönetim
- Okul aile iş birliği
- Rehberlik servisi'dir.

Öğretmen

Aile kurumunda rol model olarak anne ve babanın yerini bu kez öğretmen almakta ve çocuk kendisini öğretmen ile özdeşleştirerek onu model almaya başlamaktadır. Öğretmen, eğitim ve öğretim dışında mesleğinin getirdiği rol ve model olma sorumluluğuna sahip birisi olarak; sabırlı, sevecen, sakin ve pozitif iletişim kanalına uygun davranarak kendini sürekli geliştiren ve yeniliklere açık biri olmalıdır.

Program

Bütün ülkelerin eğitim sisteminin belirli bir amacı ve görevi bulunmaktadır. Bu görevlerden birisi de toplumsal yaşama her açıdan katkı sağlayacak nitelikli insan gücünü yetiştirmektir. Bu yüzden eğitim programları hem toplumun hem de bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte hazırlanmalıdır.

Eğitim Ortamı

Eğitim ortamı, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin uygulandığı alan, kurumdaki personel, kullanılan araç-gereç, tesis ve yapılan etkinlikler gibi öğelerden oluşan eğitsel iletişim ve etkileşimin sağlandığı ortamdır. Çocuk açısından bu ortamın uygun bir fiziksel düzene sahip olmasının birtakım işlevleri bulunmaktadır.

Yönetim

Okuldaki eğitim öğretimin faaliyetlerinin başında yönetim yani yöneticiler yer almaktadır. Okul yöneticilerin davranışları ve yaklaşımları öğrenci, öğretmen kurum personeli ve aileler üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkiyi sağlamak ve korumak için yöneticilerin bazı yeterliliklere sahip olması gerekmektedir.

Rehberlik Servisi

Rehberlik ve psikolojik danışma, çocuğun kişisel sorunlarını çözmesi için gerekli olan bilgilere ulaşmasını sağlayan, özelliklerini tanımasına yardımcı olan ve bu bilgilerden yararlanarak kendini gerçekleştirmesine yardım eden bir hizmet alanıdır. Rehberlik servisi, çocuğa sorunlar karşısında kendi adına nasıl karar alması gerektiğinin yolunu göstermektedir.

Okul Aile İş Birliği

Eğitimin ayrılmaz bir parçası olan aileler ile okul arasında bir iş birliği olması gerekmektedir. Eğitim ve öğretim hayatının iki önemli paydaşı olan okul ve aile arasındaki iletişimin çocuğun tanınması, başarısı, yeteneklerinin keşfedilmesi, geleceğine yön verilmesi ve sorunları hakkında çözümler üretilmesi açısından önemlidir. Aile ve okul iki farklı kurum olduğu için aralarında çocuğun başarısına katkı sağlayacak köprüler kurulması şarttır.

OKUL VE AİLE İŞ BİRLİĞİNİN ÇOCUĞUN GELİŞİMİ VE BAŞARISI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Velileri okul etkinliklerine dahil ve teşvik eden okullar, anne babalar ve öğretmenler arasında bir bağ kurulmasına, dolayısıyla toplumda daha güçlü bir birliktelik duygusunun oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Bu birliktelik duygusu güçlü olan toplumlar çocukları daha iyi gözeterek izlemektedir. Çocuğun okulu ile ilgili olan anne babalar çocuklarına yardım etmenin yollarını da öğrenmektedir.

Okul başarısızlığını etkileyen faktörler; çocukla ilişki nedenler, aile ile ilişkili nedenler, okul ve eğitim sisteminden kaynaklı nedenler olarak sınıflandırılmaktadır.

ÇOCUKLA İLETİŞİMDE PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Bedensel, ruhsal ve sosyal açılardan henüz olgunluğa erişmemiş bireyler çocuk olarak kabul edilmektedir. Çocukların birer birey olarak hakları, 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınmıştır. Bu sözleşmeye göre çocukların sahip olduğu en temel haklardan biri de iletişim hakkıdır. Çocukların iletişim hakkı; işitilme ve ciddiye alınma; özgür konuşma ve bilgiye erişim; mahremiyetin korunması, kültürel kimlik geliştirme, kültürel değerleri ve inançlarıyla onur duyma haklarını içermektedir. Bu haklar çerçevesinde, çocuklarla kurulacak her tür iletişim özel bir öneme sahiptir.

Çocukla iletişim; çocuğun kendi kendisiyle kurduğu iç iletişim, çocuğun başkalarıyla kurduğu kişilerarası iletişim, çocuğun ebeveynleriyle ve diğer aile üyeleriyle olan aile içi iletişimi, arkadaşlarıyla kurduğu akran iletişimi, farklı gruplarla ve örgütlerle kurduğu grup ve örgüt iletişimi ile kitle iletişim araçları üzerinden kurulan iletişim şeklinde gruplara ayrılabilir.

Kişilerarası iletişim çocuğun çocukluk dönemleri boyunca dış dünyayı tanınması ve uyum sağlaması noktasına özellikle ön plana çıkan bir iletişim türüdür.

Çocukla İletişimi Etkileyen Faktörler

Çocuklara yönelik iletişim sürecinde çocuklar, üç ana dönemde değerlendirilmektedir. Bunlar; doğumdan altı yaşa kadar olan ilk yıllar, yedi ile on bir yaş arası orta yıllar ve on iki ve on dört yaş arası da erken ergenlik yıllarıdır. Hangi dönemde ve yaş grubunda olursa olsun, iletişim çocuklar için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın karşılanma sürecinde ise farklı faktörler devreye girmektedir. Bu faktörleri; bedensel, bilişsel, sosyolojik ve psikolojik faktörler olarak sıralamak mümkündür. Bu ana faktörlerin yanı sıra; dil, kültür, aile, okul, akranlar, medya gibi faktörler de çocukla iletişimde önemli role sahiptir.

Çocukla İletişimi Etkileyen Psikolojik Faktörler

Çocukla iletişimi etkileyen psikolojik faktörler, daha çok çocuğun içinde bulunduğu ruhsal durumdan kaynaklı ortaya çıkan faktörlerdir. Çocuklarda ruhsal durum, genellikle kendi kişisel özelliklerine göre şekillenmektedir. Çocuğun duyguları, düşünceleri, inançları, değer yargıları, motivasyonu, önyargıları ve daha birçok faktör iletişim sürecinin başlaması, devam etmesi ya da başarılı bir şekilde sürdürülmesi noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

Psikolojik faktörler, iletişim süreci içinde gürültü olarak adlandırılmaktadır. Psikolojik gürültü; alıcının ruhsal durumu, kişilik özellikleri, algılama ve yorumlama, bilişsel ve duygusal gelişmişlik, tutumlar, önyargılar ve öğrenilmişlikler gibi birçok unsurun bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bu nedenle de kaynak ve alıcı arasında tam ve sağlıklı bir sürecin gelişmesini engellemekte; iletişimin yanlış, eksik ya da çarpıtılmış bir şekilde sonuçlanmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, çocuğun psikolojik durumu hakkında bilgi sahibi olmak; duygu, düşünce, ilgi ve ihtiyaçlarını bilmek çocukla doğru ve etkili bir iletişim kurmanın en önemli kuralıdır.

Çocukla iletişimde etkili olan başlıca psikolojik faktörleri; duygusal gelişim, kişilik, benlik, motivasyon ve algı olarak sıralamak mümkündür.

Duygusal Gelişim

Çevreden gelen etkiler sonucu, çocukta oluşan duygular ve bu duygulardaki değişimler duygusal gelişim kavramıyla açıklanmaktadır. Çocuğun duygusal gelişmişlik durumu davranışlarını, öğrenmesini ve nihayetinde de başkalarıyla kurduğu iletişimini etkilemektedir. Çocukla iletişimde öne çıkan duygusal gelişim kavramları sevgi, saygı, korku, kaygı ve güvendir.

Sevgi

Sevgi, duygusal gelişimin temelini oluşturan bir duygudur. Sevgi ihtiyacı giderilmiş çocuklar sosyal ilişkilerinde çok daha güçlüdür. Kendini daha iyi ifade edebilen, dinleme ve anlama kabiliyeti olan, empati yeteneği gelişmiş çocuklardır. İletişim sürecinde mesajlarını daha açık ve net olarak oluşturabilmekte, doğru kanalları belirleyerek mesajlarını doğru kişilere ulaştırabilmektedir.

Saygı

İletişim süreci içinde, çocuğun kendisine saygı duyulduğunu bilmesi mesajlara açık olmasını, bunları tam ve eksiksiz olarak almasını, kolay ve sağlıklı bir iletişim kurmasını sağlamaktadır. Aynı şekilde, çocuklar saygı duydukları kişilerden gelen mesajları da doğru kabul etme eğilimindedirler.

Korku ve Kaygı

Çocukların sahip olduğu korkular ve kaygı düzeyi dış dünya ile kurduğu iletişimi de

şekillendirmektedir. Korku ve kaygı, iletişim sürecinde gürültü olarak adlandırılmaktadır. Bu duygular, iletişim sürecinde birer engel oluşturarak mesajların doğru ve eksiksiz bir şekilde alınmasını ve geri bildirimlerin yapılmasını engellemektedir.

Güven

İletişim sürecinde kaynak ve hedef kitle arasındaki ilişki güven duygusu üzerine kurulmaktadır. Yapılan birçok bilimsel çalışmada, mesajların ve geri bildirimlerin doğru, dürüst, tutarlı ve etik olması, davranış ve tutumların açık ve anlaşılabilir olması güven temelli bir iletişimin koşulu olarak gösterilmektedir. Aynı şekilde, iletişimin çift yönlü ve kaliteli olması da ilişkilerdeki güven duygusunu güçlendirmektedir.

Kişilik

Her çocuk farklı bir kişiliğe sahiptir. Çocukların sahip olduğu kişilik özellikleri onlarla kurulacak iletişimin türünü ve şeklini belirlemektedir. Sakin, özdenetimi yüksek, içedönük, karamsar, şüpheli, sosyal uyumu sınırlı kişilik özelliklerine sahip olanlar kendi iç iletişimine yönelmekte ve kitle iletişimini tercih etmektedir. Buna karşın dışa dönük, sosyal ilişkileri güçlü, başkalarıyla sohbet etmeyi seven, lider, girişimci kişilik özellikleri ise kişilerarası iletişimi öncelemektedir. Aynı şekilde, içedönük çocuklarla yoğunluklu ve yavaş seyreden bir iletişim kurmak gerekirken; dışadönük çocuklarla yoğunluğu azaltılmış ve tekrara dayalı bir iletişim süreci tercih edilmelidir.

Benlik

Benlik, bireyin kendisiyle ilgili sahip olduğu duygu, düşünce ve algı biçimidir. Benlik, çocukluk dönemlerinde sosyal ve fiziki çevreyle kurulan etkileşim sonucunda şekillenir. Çocuğun iletişim süreci içerisinde sözel ya da davranışsal geri bildirimlerle beslenmesi benlik algısının güçlenmesini sağlar. Kendi hakkındaki, yani kim olduğuna dair bilgileri, diğer insanlara iletmesiyle de benlik sunumunu gerçekleştirir.

Çocuklarla iletişimde geri bildirim şekli, yönü, süresi ve sıklığı çocuğun benlik algısını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, benlik algılarını zedelemeyecek ve geliştirecek nitelikte geri bildirimde bulunmak önem taşımaktadır.

Motivasyon

En basit ifadeyle, kaynak ve hedef arasındaki bilgi aktarımı şeklinde tanımlanabilecek olan iletişimin fonksiyonlarından biri de motivasyondur. İletişimin motivasyon fonksiyonu; kişilerin, grupların ya da toplumun yakın ve uzak hedeflerini oluşturmak, kişisel tercihlerin teşviki, kişisel ve toplumsal etkinlikleri geliştirmek, herkes tarafından kabul gören hedeflere ulaşmaya yardımcı olmaktır. İletişimde mesajların açık ve net bir şekilde verilmesi, doğru kanalların kullanılması, etkili dinleme, kısa sürede gerçekleşen geri bildirim, olumlu geri bildirim ve empati gibi unsurlar motivasyonu arttıran unsurlardır. Motivasyon içsel motivasyon ve dışsal motivasyon diye iki kategoride ele alınmaktadır. İçsel motivasyon; herhangi bir dış etken olmaksızın bireyin içinden gelen tetikleyicilerle harekete geçmesidir. Dışsal motivasyon ise bireyin kendi dışındaki faktörlerin etkisiyle harekete geçmesi, tutum ve davranış sergilemesidir.

Algı

İletişim etkinliğinin önemli unsurlarından biri de algıdır. Algı, iletişim süreci içinde bulunan bireyin duyu organları aracılığıyla karşılaştığı uyaranlar hakkında bilgi edinmesi ve bu bilgiyi zihninde sınıflandırma ve örgütlenme sürecidir. Algı, özellikle öğrenme ve dikkat kavramlarıyla ilişkilidir. Algı, çocukların dış dünyayı tanıması ve anlamlandırması noktasında önemli bir rol oynar. Çocuklarda algıyı etkileyen unsurlar iç ve dış unsurlar olarak ikiye ayrılmaktadır. İç unsurlar fizyolojik ya da psikolojik kökenli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu unsurlar; duygular, gereksinimler, zihni tutumlar, hazır bulunma ve telkindir. Ayrıca ilgiler, istekler, beklentiler, deneyimler, öğrenilmişlikler, ön yargılar ve inançlar da çocuklarda algının şekillenmesinde etkili olan iç unsurlar arasındadır. Çocuğun dış dünya ile kurduğu iletişimin temeli bebeklikten itibaren dış dünyayı algılama şekline bağlıdır. Ebeveynleriyle kurduğu iletişim, doğup büyüdüğü fiziki ve sosyal çevre, kültürel değerleri, dini inançları gibi çeşitli faktörler çocuğun dış dünyaya yönelik algısını şekillendiren en önemli faktörlerdir. Bu faktöre bağlı olarak çocuklarda ortaya çıkan algı farklılıkları, algı yetersizlikleri ya da algıda seçicilik gibi özel durumlar çocuklarla kurulan iletişimi olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, Algıda seçicilik çocuklarla iletişimde olumlu bir rol oynarken, algı zedelenmeleri ya da algılamama durumu süreci olumsuz etkilemektedir.

ERİKSON’UN PSİKO SOSYAL GELİŞİM KURAMI

Psikososyal alandaki çalışmalarıyla tanımlanan Erikson “kişiliğin” iç ve dış çatışmalarının çözümlendiği an oluştuğunu geliştirdiği sekiz evrelik “yaşam boyu” gelişim kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. “Kişilik bireyin çevresiyle etkileşim becerilerine bağlı olarak gelişir” der. Erikson’ a göre, kimlik duygusu bebeklikten itibaren adım adım ortaya çıkan bir duygudur. Erikson ilk yıllara büyük önem vermekle birlikte kişiliğin, bebeklikten başlayarak ergenliğin sonunda gelişimini tamamladığını belirtir ve bu aşamalardan çocukluk dönemi psikososyal gelişim kuramının 4 evresi olarak açıklar. Bunlar:

- Temel Güvensizliğe Karşın Temel Güven
- Utanç ve Şüpheye Karşın Özerklik
- Suçluluk Duygusuna Karşın Girişimcilik
- Aşağılık Duygusuna Karşın Çalışkanlık

Temel Güvensizliğe Karşın Temel Güven (0-2 Yaş)

Yaşamın ilk yılında, çocukta dünyanın öngörülebilirliğine ve çevresindeki olayları anlamlandırabilme becerisine karşı temel bir güven duygusu geliştirmesi bu dönemde meydana gelir. Erikson’a göre annenin ya da bakıcının davranışları çocuğun bu görevin üstesinden gelmede ve başarılı ya da başarısız olmada kritik öneme sahiptir. Ebeveyninden sevgi ve güvenilir davranışlar gören çocuklarda temel duygusu sağlam bir şekilde oluşur. Temel güven duygusu gelişen çocuk, bu duyguyu hissettiğinde yaşam boyu diğer ilişkilerinde de gösterir.

Utanç ve Şüpheye Karşın Özerklik (2- 4 Yaş)

Bu evrede çocuklar, isteklerini yaptırma ve inat duyguları ile nesnelere dışa atmak gibi şiddetli istekler gösterirler. Bundan dolayı da zor bir çocuk olarak algılanabilir. Kendi kontrolünü geliştirmek için yaptığı bu davranışlar karşısında aşırı utandırma çocuğun isteklerini yaptırmaya sinsice yönlendirir. Aşağılık Duygusuna Karşın Çalışkanlık (6-12 Yaş)

Bu evrenin ortaya çıkmasında çocuğun okula başlaması temel dinamiktir. Çocuk bu evrede okumayı öğrenmek, matematik problemlerini çözmek ve diğer becerileri yerine getirmede belirli kazanımlar elde eder. Bu kazanımlar karşısında da onaylanmak istemektedir. Dolayısıyla bu dönemdeki görev, toplumsal olarak beklenen yeteneklerin yerine getirilmesidir. Çocuk kendinden beklenen bu becerileri geliştiremezse bunların yerine bir aşağılık duygusu hisseder.

Ebeveyn ve çocuk bağlanması

Hiçbir çocuk sosyal ya da antisosyal olarak doğmaz. Bununla birlikte, insanlarla bir arada olma içgüdüleri, yaşamın ilk yılında ortaya çıkan bir olgudur. Toplu halde yaşam sürme, evrimsel gelişimin en alt basamağında hayvanların büyük bir çoğunluğunun ortak özelliği olmasına karşın, sosyalleşme ya da sosyal davranış biçimine insanlara özgüdür. Bebeğin insanlarla eşyaları birbirinden ayırma sürecinde ilk sosyal davranış ortaya çıkar. Bebek üç aylık olduğunda insan ve objelere karşı farklı reaksiyonlarda bulunur. Bebeğin sosyal anlamda vermiş olduğu ilk işaret yetişkinlere karşıdır ve bunun en büyük nedeni de, ilk sosyal ilişkinin yetişkinle yani ebeveyni ile gerçekleşmesidir.

Bağlanma Davranışı

1950-1960 yılları arasında bağlanma ile ilgili çalışmalar ilk olarak psikiyatrist ve psikanalist John Bowlby tarafından ortaya konulmuştur. Bowlby, bu konu ile ilgili başlangıçta 1950 yılında evsiz çocukların ruh sağlığı ile ilgili yaptığı bir araştırma ile işe başlamıştır. Bu çalışmada Bowlby, suçlu erkek çocuklarının anneden yoksun kalmaları ile suç işleme düzeyleri arasında bir bağlantının olduğunu saptamıştır. Bowlby’nin elde ettiği bulgulara göre anneden ayrı olmak çocukları yoğun şekilde yıkıcı olarak etkilemektedir. Suça karışan çocuklar diğer çocuklara göre daha fazla fiziki ve ruhi hastalıklara yakalanma riski taşımaktadır.

Bağlanma Kuramı: Kavramlar ve Terminoloji

Anne- baba ve bebek ilişkileri üzerine yürütülen çalışmalar, özellikle de John Bowlby ve Mary Ainsworth’ün çalışmalarındaki bağlanma kuramı ile tanınmaktadır. Çok erken dönemlerdeki çocuk gelişimi ile ilgilenen Bowlby, bağlanma kuramının gelişimi üzerinde çok etkili olmuştur. Bowlby, psikanalitik ve biyolojik yaklaşımın ilginç bir birleşimin ortaya koymuştur. Freud gibi Bowlby de insan kişiliğinin oluşumunun erken çocuk ilişkilerinde belirlendiğini savunmuştur. Bu ilişkilerde yaşanan ciddi bir olumsuzluk ya da travmatik bir olay, çocuğun gelişimi üzerinde kalıcı etkilere sahiptir. Bowlby, bağlanma ilişkisini kurarken ilk olarak çocuğun anne ile bebek arasındaki bağlanma

davranışına odaklanmıştır çünkü bu bir çocuğun ilk ve büyük ihtimalle de en önemli bağlanma biçimidir. Bowlby ve Ainsworth'un çalışmalarındaki anahtar kavramlar duygulanımsal bağ, bağlanma ve bağlanma davranışıdır. Ainsworth duygulanımsal bağı, başka birinin yerini almayacağı ve eşsiz bir kişi olarak görülen bir kişiyle uzun süreli kurulan bağ olarak tanımlar. Duygulanımsal bağda karşı tarafa olan yakınlık korunmaya çalışılır. Bağlanma ise, duygusal bağlanımın bir alt türüdür ve bireyin güvenlik hissi ile ilintilidir. Bağlandığınızda, bağlanılan kişinin yaşamınızda var olması size bir rahatlık duygusu verir ve onu, başka alanları keşfederken güvenli bir üs olarak görür.

Ainsworth ve arkadaşları bu çalışmadan hareketle bağlanma stillerini üç kategoriye ayırmışlardır. Bu kategoriler:

Güvenli (Secure) Bağlanma: Çocuklar bakıcılarıyla birlikteyken içlerinden gelen istekle çevreyi keşfetme çabasında bulunmuştur. Bakıcının o ortamda olmamasına çok az kaygılı davranış göstermişler, bakıcının bulunduğu yere gelmesi üzerine onlarla daha yakın olmuşlar ve yakın temasta bulunmaları sonucunda sinirlilik göstermeksizin sakinleşmiş çevreyi keşfetmeye geri dönmüşlerdir.

Kaygılı- Kararsız (Anxious-Ambivalent) Bağlanma: Çocuklar, ortama ilişkin az ilgi gösteren bir hareket sergilemişlerdir. Bakıcılarının ortamda olmamasından dolayı çok fazla kaygı yaşamışlar, bakıcının ortama dönmesi üzerine de kolayca sakinleşmemişler ve bakıcılarına karşı yakın olma arzusu ile birlikte sinirlilik ve direnme içeren farklı tepkilerde bulunmuşlardır.

Kaçınan (Avoidant) Bağlanma: Çocuklar bakıcılarının olmadığı zaman diliminde streslerini çok az belirtmişler ve bakıcılarına yakın teması reddetmişlerdir. Tekrar bir araya geldiklerinde bakıcılarına yaklaşmamış ve tekrar çevre ile ilgilenmeye devam etmişlerdir.

Maslow' un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Abraham Maslow tarafından 1943 yılında oluşturulan Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisi beş basamaktan oluşur.

Fizyolojik Gereksinimler: İnsan bedeninin ait olduğu istekli ya da isteksiz ihtiyaçlarının doğduğu oksijen, su, protein, şeker, mineral ve vitamin gibi gereksinimlerdir. Bunların yanı sıra hareket özgürlüğü, dinlenme, uyuma ve cinsellik gibi gereksinimleri de vardır.

Güvenlik Gereksinimleri: Bu basamakta bireyin kendini güvende hissetme gereksinimi meydana gelir. Buna göre birey güvenli ve sabit bir çevrede güvende olmak ister. Böylelikle kişi bazı gereksinimleri duymaya başlar.

Ait Olma Gereksinimi: Bu aşamada fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamış olan birey, kendine güvenli bir alan inşa etmiş ve geniş çerçevede ihtiyaçlarını gidermiştir. Birey bu basamağa geldiğinde bir arkadaş, sevgili veya çocuğunun olması gerektiği ihtiyacını hisseder.

Özsaygı Gereksinimi: Maslow özsaygı gereksinimini düşük özsaygı ve yüksek özsaygı olmak üzere iki bölümde ele alır.

Düşük özsaygı: Bu durum bireylerde saygı görme arzusunu meydana getirir. Birey statü, ün, şöhret, tanınma, dikkat çekme, takdir edilme gibi gereksinimler elde etmek ister.

Yüksek özsaygı: Bu durumu diğerinden ayıran en önemli özellik bireysel bazlı olmasından kaynaklanır. Birey bu aşamada kendisine saygı duyma isteğine sahip olur. Kendine güvenerek rekabet gücü bulur ve başarıyı tadararak özgür ve bağımsızlığı hisseder.

Kendini Gerçekleştirme Gereksinimi: Bu basamak diğerlerinden çok farklı seyreder. Bu gereksinim birey onu doyurmaya başladıkça ortaya çıkar ve büyüdükçe gereksinim artar. İnsanların yaşamları boyunca sahip oldukları kişisel gelişim için devam eden ihtiyacı ifade eder. Kendini gerçekleştirme, önemli bir hedefe ulaştıktan veya belirli bir zorluğun üstesinden geldikten sonra ortaya çıkabilir. Buda yeni bir özgüven veya memnuniyet duygusu ile işaretlenebilir.

Çocukla İletişimde Sosyal Gelişimin Desteklenmesi

Bebekler, dünyaya geldikleri ilk haftalardan itibaren sosyal bir varlık olma yolunda ilk adımlarını atar ve büyüdükçe toplumsal ilişkilerini de yeterli hale getirmeye çalışırlar. İnsanın doğumu ile başlayan sosyalleşme yaşam boyu devam eder, bebeklik ve erken çocukluk yıllarında elde edilen beceriler diğer yıllara zemin hazırlar. Çocuğun topluma ve sosyal yaşantılara karşı sergileyeceği tavır, başkaları ile nasıl iletişime geçeceği geniş ölçüde yaşamın ilk yıllarında edindiği deneyimlerle şekillenmektedir. Bu deneyimlerde çocuğa sunulan fırsatları değerlendirebilmek için de öncelikle aile sonrasında da çocuğun öğretmenine büyük görevler düşmektedir. Bütün bu etkenler, onun sosyalleşmesini ve grup içinde yerini ve sosyalleşmesini destekler. Sosyal gelişimin desteklenmesinde aile ve okul kadar önemli rol oynayan diğer bir unsur ise çocuğun kuracağı akran ilişkileridir. Akran ilişkileri, çocuğun gelişiminde kendine özgü ve önemli bir role sahiptir. Çocuk, toplumsal yeterlilik sergileyen akranlarıyla iletişime geçtiğinde en etkin ve verimli düzeye ulaşır.

Anne babaların çocuklarına demokratik bir tutum yerine aşırı korumacı bir tutumda yaklaşmaları çocuğun sosyal gelişimini sekteye uğratar. Başarılı olması konusunda baskı yapılması, hatalı bir davranış sergilendiğinde duygusal ve fiziksel ceza verilmesi çocuğun güven duygusunu zedeleyerek içi kapanmasına neden olur. Bu durumda başkaları ile iletişime geçme ve iş birliği içinde olmasına engel olur.

ÇOCUKLA İLETİŞİMDE MASAL/MASAL TERAPİSİ

Çocuk ve iletişim, birbiri için önem arz eden iki önemli kavramdır. Çocuğun sadece fiziksel olarak bir yaş sınırlaması olamayacağı açıktır. Çocukla iletişim kurmada en verimli ve etkili alan sanattır. Çocuk edebiyatı, çocuğun edebiyatla ilk karşılaşmasını sağlayan, günlük kullanılan dilin üstünde bir dil ile çocuğun ana diliyle etkileşimini sağlayan bir işleve sahiptir. Çocuk edebiyatının bir diğer işlevi, geleceğe dönük yüzü ile okuduğunu anlayan, düşünen ve kendini gerçekleştiren bireyi, özellikle de edebiyat okurunu yetiştirmektir. Masal tür olarak, Türk dünyasında oldukça yaygındır.

MASAL NEDİR?

Bir edebi tür olarak masal, “genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayların anlatıldığı” eserlerdir. Masal kelimesinin kökenine bakıldığında Arapça dilinden geldiği öngörülmektedir: “Masal” sözcüğü, Türkçe’ye Arapça’dan girmiştir. Türkçe ve Osmanlıca sözlüklerde masal sözcüğünün Arapça “mesel”in söyleniş ve anlam değişikliğine uğramasıyla ortaya çıktığı kabul edilmektedir.

Bir Edebî Tür Olarak Masalın Özellikleri

Masalın belli başlı türsel özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler Türk masalları ya da dünya masalları bağlamında biçimsel olarak genel benzerlikler göstermektedir. Masal, şekil olarak üç bölümden oluşur; Başlangıç, Masal, Masal sonu olarak şekillenmiştir.

Masal Türleri

Masallar kişiyi yaşadığı andan soyutlayıp ona eğlenceli bir dünya sunan eserlerdir. Masallar bilgiyi veya kültürü gelecek kuşaklara aktararak eğitimsel işlev de üstlenmektedir. Masal kahramanın başından geçen olaylar dinleyiciye/okuyucuya tecrübe aktarımı sağlamaktadır. Masallar didaktik, ders verici ürünlerdir. Masal ve çocuk arasında kuvvetli bir bağ vardır. Masallar sayesinde çocuklar doğruyu yanlış; iyiyi kötüyü; ödülü ve cezayı öğrenmektedir. Masallar kişiyi “iyiliğe, iyi insan” olmaya sevk eden yaratımlardır. Ayrıca masalarda geçen deyim, atasözü vb. sözler dinleyicinin/okuyucunun dil dağarcığının genişlemesine de katkı sağlamaktadır.

Masal Anlatıcılığı

Masallar, sözlü olarak nesilden nesile intikal etmiştir. Masalların anlatılmaya başlaması, insanlık tarihi ile yaşittir. Masalarda ağırlıklı olarak, olağanüstü nitelikler taşıyan kahramanların başından geçen olağanüstü olaylar anlatılır. Masal anlatıcıları, sözlü geleneğin taşıyıcılarıdır ve masalları, kendi üsluplarıyla da zenginleştirirler. Masalların ilk üreticisinin kim olduğu belli değildir. Sözlü kültürde kuşaktan kuşağa aktararak gelen anonim bir türdür. Masalların üslubu diğer yazınsal türlerden farklıdır. Başlangıcında ve sonunda bulunan tekerlemeler masallara şiirsellik özelliği katar. Gerek olağanüstülükleri anlatması gerekse ahenkli, nükteli ve kafiyeli söylemiyle çocuğun ilgisini çekmeyi başarır.

Bir İletişim Biçimi Olarak Masal

Masallar, çocuklarla kurulacak iletişimde zengin bir çerçeve sunar.

Masalların yapı ve içerik açısından hem yüzyılların birikimini sağlaması hem de her anlatıcının maharetiyle canlı kılınması, masalların özgün bir iletişim aracı olmasını sağlar.

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE MASALIN ÖNEMİ

Masal, çocuğun bilişsel, sosyal ve ahlâki gelişimine olumlu anlamda pek çok katkı sağlamaktadır. Masalarda; doğruluk, çalışkanlık, adalet, saygı vb. soyut kavramlar ve sosyal hayat çocukların anlama kapasiteleri dikkate alınarak, somutlaştırarak ve basitleştirilerek anlatılır masalarda.

Masal ile Terapi Diğer Deyişle Masal Terapisi

Masallar, çocukların sosyal iletişim becerilerini geliştirmede olumlu rol de oynamaktadır. Sosyal becerilerin en önemli basamağı sosyal iletişim becerilerinin kazandırılmasıdır. Masallar, çocuklara sosyal beceri kazandırmakta ve bu sayede sosyalleşme sürecinde özellikle ikili ilişkilerde sağlıklı iletişime/etkileşime girmesine katkı sağlamaktadır. Bu yönden masalların çocuğun psikolojisinde ve gelişiminde olumlu etkisi olmaktadır. Masal terapisi, duygularını ifade etmekte zorlanan 3-13 yaş arası çocuklarda uygulanabilen, masallara yönelik materyalleri kullanarak çocukların masal kahramanlarını canlandırdığı ve böylece duygularıyla düşüncelerini daha kolay ifade edebildiği bir terapi yöntemidir. Masal terapisi, karşılıklı ilişkileri baz alırken aynı zamanda çocuğun kendi yaşamında zorlandığı olaylarla da baş edebilmesine yardımcı olur

Masal terapisti olmak

“Masal terapi”, bireyin bilişsel farkındalığını arttırmaktadır. Masallar kişinin dikkat ve algı becerileri ile ilgili doğrudan bağlantılıdır. Masal terapisi, çocuğa sadece masal anlatmaktan ibaret değildir. Nasıl ki; çocukların ön yargı oluşturmadan ön görüş becerisi kazanabilmelerini sağlamak için masalların bir uzman kalem tarafından ele alınması gerekiyorsa masal terapisinin de bu terapi tekniğinin eğitimini almış bir masal terapisti tarafından yapılması gerekir. Masal terapisi uzman olmayan bir kişi tarafından yanlış uygulandığında, bu durum çocukta tam ters etki göstererek çocuğun özgüveninin kırılıp yerine kaygıların pekişmesine de neden olabilir.

Masalın Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Gelişimine Katkıları

Masal, çocuk gelişiminde birçok önemli ve değerli katkıları vardır. Masal anlatımı esnasında bir yandan anlatan kişi ile çocuk arasında iletişim kurulurken diğer yandan da çocuğun bütün zihinsel faaliyetleri harekete geçer. Okuduğu veya dinlediği masallardaki karakterler hakkında hayaller kuran çocuk, olayların gelişimine göre iyiyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlış ayırt etmeyi öğrenir. Masalların çocuklar üzerindeki etkileri, birçok başlıkta düşünülebilir; öncelikle zihinsel ve ruhsal etkisi ele alınmaktadır. Bedensel olarak bir performansı gerektirdiğinden bedensel etkisi de bir diğer başlık olarak düşünülebilir. Tüm bu etkiler, kendi içinde alt başlıklara ayrılarak incelenebilir.

Zihinsel gelişimine katkısı:

•Bilişsel Süreçlere Etkisi (Anlama, Kavrama vb.): Masallarda çocuklar evden ayrılarak tehlikeler, mücadeleler ve heyecan verici maceralarla dolu “daha geniş bir dünya”ya girmeleriyle büyürler.

•Konuşma ve İfade Etme Yetisine Etkisi: Masal kahramanının zorlu mücadelelerden galip çıkması, fakir gencin birçok sınavı başarı ile geçmesi gibi durumlar çocuktaki başarıya, başarılı olma ihtiyaçlarını karşılayan ve geliştiren örnekler arasında gösterilebilir.

Ruhsal Gelişimine Katkısı: Masallar, çocuğun korku, kaygı, yetersizlik ve belirsizliği alt edebileceği ve umudu keşfedebileceği “içsel kaynaklar”ını ortaya çıkarabilmesinde önemli bir rehberdir. Masalların türlü zorluklar nihayetinde mutlu son ile biten kurgusu çocuklar için umut kaynağıdır.

•Benlik Algısına Etkisi: Masal kahramanı ile özdeşim kuran çocuk, kahramanın yaşadığı duyguları da deneyimlemiş olur. Bu süreçte çocuk; daha önce belki de hiç bilmediği farklı duygu durumlarını tanıma, bu “adsız duyguları” adlandırma yani mentalize edebilme imkânı yakalar.

•Sosyalleşmeye Etkisi: Çocuk, masalı dinlerken masal kahramanı ile özdeşleşir; kendini kahramanın yerine koyar, onun yaşadığı duyguları yaşar. Özdeşim kurduğu kahramanın davranışlarını da kendisine model alır ve içselleştirir. Masalın kahraman üzerinden olan ve keyifli anlatım biçimi ile aktarılmak istenen değer veya davranış çocuğa bu yolla “takdim edilir.

•Hayal gücüne Etkisi: Masallar, çocukların hayal dünyasına hitap eden edebî türlerin başında gelmektedir. Çocukların edebî tür olarak karşılattıkları ilk ürünler de aslında masallardır. Çocukluk dönemi bireyin dünyaya bakışının ve şahsiyetinin oluşmaya başladığı en önemli dönemdir. Masallar aracılığıyla olağanüstü bir mekânda ve zamanda günlük yaşamda karşılaşılabilecek zorlukların nasıl üstesinden gelinebileceği anlatılmaktadır. Masalın sonunda genellikle iyilerin kazanması, doğru olanın ödüllendirilmesi okuyucusunu/dinleyicisini rahatlatmaktadır.

Bedensel Gelişimine Katkısı: Masalı dinlemek, sabırlı davrananların mutlaka amacına ulaştıkları, yapılan iyiliklerin karşılıksız kalmayacağı, zekânın çoğu zaman beden gücünden üstün olduğu hikâyedir. Masal, hiçbir zaman ümitsizliğe kapılmaması gerektiği ve elinden geleni yaptığı takdirde başarının kişiyi zaten bulacağı mesajlarını verir.

Türk ve Dünya Masallarından Örnekler

Türk masalları, kendi içsel zenginliklerini taşıyan kültürel ürünlerdir. Dünyanın hemen her ülkesinde bu sözlü eserlere rastlanır ve dünya çocukları bu sözlü miraslardan faydalanarak yetiştirilir. Her toplum her kültür, nesilden nesile aktarılan masallarını aktarır. Türkiye’de bilinen bazı masallar: Üç Oğlan, Öksüz Kız, Tembel Çocuk İle Padişah Kızı, Üç Haylaz Masalı, Kurnaz Kurt Masalı, Korkak Adam ve Devler, Mitişik Kız, Keloğlan ve Altın Bülbül Masalı, Korkak Ali (Keloğlan), Kırk Dost Masalı, Keloğlan ile Yılan, Köpek, Kedi ve Balık, Keloğlan Masalı, Kabak Gelin, Dört Ögüt, Hüsnü Yusuf, İncili Çadır, İnatçı Horuz, Felek, Derviş adlı masallar erişilebilir durumdadır. Ayrıca; Keloğlan Masalları, Nasreddin Hoca Masalları, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Zümrüdü Anka Kuşu, Nardaniye Hanım, Fesleğenci Kız, Suskun Prenses gibi masallar uzun yıllardır anlatılagelen masal örneklerindedir.

Dünya masallarının sayısız örneği mevcuttur ve bazı masallar yapıları itibariyle temsil ettikleri isimlerle anılmaktadırlar. Örneğin; Ezop Masalları veya Ezop Fablları, La Fontaine Masalları, Andersen Masalları gibi isimlerle anılmaktadır ve bu tür kendi içinde sayısız masal barındırmaktadır. Dünyada artık klasikleşmiş, dünya çocuklarının bildiği masallar; Peter Pan, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Aslan ve Fare, Gülliver’in Gezileri, Bambi, Kırmızı Başlıklı Kız, Ağustos Böceği ve Karınca, Oz Büyücüsü, Alice Harikalar Diyarında, Külkedisi – Sindirella, Çirkin Ördek Yavrusu, Heidi, Pinokyo, Sihirli Fasülye, Çizmeli Kedi, Bremen Mızıkacıları, Hansel ve Gretel, Kurt ve Yedi Keçi Yavrusu, Kibritçi Kız, Kurşun Asker, Güzel ve Çirkin, Fareli Köyün Kavalcısı, Rapunzel, Üç Küçük Domuzcuk, Alaaddin’in Sihirli Lambası, Uyuyan Güzel olarak sayılabilir. Türk Masallarının zengin

içeriği ve eşsiz dünyası haricinde, dünya ÷lkelerine bakıldığında; Hint Masalları, Japon Masalları, Kore Masalları, Çin Masalları, Rus Masalları, Kızılderili Masalları gibi ÷lkelerin kendi zengin imgelemleriyle çocuklara sundukları masallar, keşfedilmeyi beklemektedir.

OYUN KAVRAMI VE KURAMLARI

Oyun, her toplumda ve kültürde farklı biçimlerde görünmesine rağmen çocuk gelişimi için vazgeçilmez bir olgudur. Sosyo-kültürel bir olgu olan oyun, çocuğun kültürel değerleri ve davranış kalıplarını öğrendiği ve benimsediği bir sürece dönüşmektedir.

Oyun Kavramı

Oyun kavramını belirli amaçlar doğrultusunda insanların boş zamanlarını sosyalleşme amacıyla geçirdiği ve isteğe bağlı biçimde ortak heyecanlar çerçevesinde katılımcıları ve seyircileri etkisi altında tutan ve çoğu zaman maddi çıkar gözetilmeyen eylemler bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Çocuk gelişimi ve öğrenmesinde merkezi bir rolü bulunan oyun olgusu, kültürden kültüre toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Oyun çocukların bilişsel ve fiziksel gelişiminin oluşmasında çok çeşitli işlevlere sahiptir. Sözlükte oyun kavramı yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence olarak tanımlanmaktadır. Oyun, çocuğun eğlenceli zaman geçirmesini sağlamakla birlikte onu toplumsal hayata da hazırlar. Çocuk sosyo-kültürel değerleri oyun oynayarak öğrenir ve benimser.

Oyun Kuramları

Psikanalitik Kuramlar

Sigmund Freud (1856-1939)

Freud'a göre çocuklar oyun oynarken aynı zamanda bilinçaltılarını da açığa vurmakta ve duygusal boşalım sağlamaktadır. Çocuk oyun oynarken sözel bakımdan ifade edemediği kaygı, korku ve endişe gibi duygularını dışa vurmaktadır. Çocuk bilinçaltına attığı korku, endişe, kaygı, panik gibi olumsuz duygularının üstesinden oyun oynayarak gelir. Oyun, çocuğun iç dünyasına açılan bir kapıdır ve bu yolla çocuğun duygusal ve psikolojik durumunu anlamak mümkündür. Psikanalitik yöntemin çocuklara uygulanması zor olduğu için psikanalitik kuram çoğunlukla çocukların oyun davranışları üzerinden analiz eder. Çocuk oyun esnasında sevgi, nefret, öfke gibi duygularını diğer çocuklara veya nesnelere yansıtır.

Anna Freud (1895-1982)

Anna Freud oyunun çocukların anlamada ve onlarla iletişime geçmede çok önemli işlevleri olduğunu belirterek çocuklar üzerinde psikanaliz yöntem uygularken oyun yöntemini kullanmıştır.

Anna Freud oyunu üç evreye ayırmıştır:

1-Bedenden oyuncağa geçiş evresi

2-Oyuncaktan oyuna geçiş evresi

3-Oyundan işe geçiş evresi

Erik Homburger Erikson (1902-1994)

Erikson (1950) oyunu bir ego fonksiyonu olarak görmüştür. Çocuk, oyun esnasında gerçek yaşamda olmadığı veya hiçbir zaman olamayacağı birinin yerine geçer ve onun rolünü oynar. Erikson oyunu temel olarak üç safhada açıklamıştır:

1-Otokozmik oyun (autosphere/kendi dünyasında oyun)

2-Dar çevrede oyun (microsphere/minyatür dünya)

3-Geniş çevrede oyun (macrosphere/paylaşılan dünya)

Lili E. Peller (1898-1966)

Peller oyunu, gerçek hayatta yaşanan problemlerin; id ve superegonun kişiye dayattığı psikotik sorunların üstesinden gelebilmek sağaltıcı bir yöntem olarak kavramsallaştırmıştır. Peller, çocuktaki endişeleri giderebildiği oyun evrelerini şöyle özetlemektedir:

1. Evre: Çocuk doğduktan sonra bedenine odaklanmaktadır.

2. Evre: Bir ile üç yaş arasında çocuk ilgiyi anneye yöneltir

3. Evre: Üç ile yedi yaş arasındaki bu evrede çocukta Ödipal Kompleks ve Elektra Kompleks gelişir.

4. Evre: Bu dönemde ilkökula başlayan çocuk, kendi arkadaş grubuna dâhil olur.

Bilişsel Gelişim Kuramı Jean

Piaget (1896-1980)

Bireylerin zihinsel gelişimleri ve zihinsel yapı, süreç, beceri değişimleri bilişsel gelişimin kapsamını oluşturmaktadır. Bilişsel gelişim kuramının en önemli temsilcisi İsviçreli psikolog Jean Piaget (1896-1980) olmuştur. Çocuk merak duygusu ile insanlar ve nesnelere iletişim kurar ve uyumsama ve özümleme yoluyla bilişsel gelişimini gerçekleştirir.

Piaget (1962) oyun gelişiminin evrelerini şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1-Alıştırma oyunu (Duygusal-Motor Oyun): Hayatın ilk dönemlerinde baskın olan evredir.

2-Sembolik Oyun: İki ile yedi yaşları arası çocuklarda okul öncesi dönemde baskın olan oyun şeklidir.

3-Kurallı Oyun: Çocukların yedi yaşından sonra oynadıkları, belli bir kuralı olan ve rekabete dayanan oyundur.

Lev Vygotsky (1896-1934)

Gelişimsel psikolojinin önemli isimlerinden biri olan Vygotsky, sosyokültürel kuramı geliştirmiştir.

Vygotsky, bilişimsel gelişimin temeli olarak kişisel psikolojik etmenlerden ziyade insan ve kültür etkileşiminin daha etkili olduğunu savunmaktadır. Oyun oynarken çocuk aynı zamanda toplumsal uyum sürecini de hızlandırır. Oyun ayrıca çocuğun yakınsal gelişim alanı sağlar ve öğrenme süreçlerini geliştirir. Çocuk oyun oynarken hayali bir oyun oynar ve bu oyunun kurallarına uyar. Çocuklar için oyun, somut nesnelere soyut düşüncelere geçiş sürecinde oldukça etkili olmaktadır.

Jerome Bruner (1915-2016)

Bilişsel gelişimi tüm yaşam boyu devam ettiğini söyleyen Amerikalı psikolog Bruner, bilişsel gelişimi üç evreye ayırmıştır. Bu evreler: eylemsel, imgesel ve sembolik dönemlerdir (Senemoğlu, 2007). Oyun olgusunun uyarlanabilir ve kullanılabilir olması çocuğun problemlerle başa çıkması için davranış kalıpları geliştirmesini de sağlamaktadır.

Diğer Oyun Araştırmacıları ve Kuramları

Brian Sutton-Smith (1924-2015)

Sutton-Smith, gelişimsel psikolog olarak oyunlarda yer alan kültürel etkileri incelemiş ve çalışmalarında oyunun insan hayatındaki kültürel önemini keşfetmeye çalışmıştır. Oyun oynayan çocuğun problem çözme, yaratıcılık ve dil becerileri gelişmekte ve daha kolay öğrenebilmektedir. Oyun korku, kızgınlık, tikslenme, şok, üzüntü gibi olumsuz durumlara karşı insanı rahatlatan bir etkiye sahiptir.

Elizabeth B. Hurlock (1898-1988)

Amerikalı bir psikolog olan Hurlock oyunu eğlenmek amacıyla yapılan tüm aktiviteler olarak tanımlamıştır. Oyunun yararlarından bazıları şunlardır:

- Fiziksel Değer
- Terapik Değer
- Ahlaki Değer
- Sara Smilansky (1922-2006)

Smilansky, çalışmalarında oyun eğitimi ve bunun çocuklar üzerindeki etkilerini inceledi. Smilansky daha sonra Piaget'nin geliştirdiği oyun evreleri kavramını genişletti.

Mildred Parten

Amerikalı bir sosyolog olan Mildred Parten, çocuk oyunlarının altı aşaması teorisini geliştirdi.

1-Uğraşsız Oyun

2-Seyirci Oyunu

3-Tek Başına oyun

4-Paralel oyun

5-Birlikte oyun

6-İşbirlikçi Oyun

OYUN ORTAMLARI VE ÇOCUKLA İLETİŞİM

Çocukluk evresinin ilk zamanları insan yaşamının en hassas evresidir. Çocuğun demokratik ve özgür bir ortamda yetişmesi, güven duygusuyla büyütülmesi sağlıklı bireylerin oluşması açısından son derece önemlidir. Oyun çocuğun hem bilişsel hem de psikolojik gelişimine olumlu katkı sağlayan bir eylemdir. Simgesel anlamları olan objelerle çocukların iç dünyasını anlamak kolaylaşmaktadır.

Tedavinin yanı sıra oyun, bünyesinde çocuğun gelişimine etki eden fiziksel, psikolojik ve sosyokültürel değerleri de barındırmaktadır.

Oyun Araçlarının Özellikleri

Oyuncaklar, kültürel bir nesne olarak toplumsal yapının kodlarını taşır. Oyunlar çocukların merak duygusunu ve keşfetme arzusunu artırmaktadır. Oyuncaklar çocuğun duyu organlarını uyararak fiziksel gelişimlerini desteklemektedir. Oyuncak yardımıyla çocuklar kendi yeteneklerini keşfetmektedir. Hayal gücünü geliştiren oyuncaklar, cinsiyet farklılığına dayanan oyuncaklar, eğitici oyuncaklar, savaş ve şiddet temalı oyuncaklar (örneğin oyuncak silahlar gibi) toplumların değer kodlarını açığa vurmaktadır.

Oyun Ortamları

Her yaş grubuna özgü oyunlar oluşturulması çocukların hem güvenlikleri hem de biyolojik ve psikolojik gelişimleri açısından önemlidir. Çocukları izlemek ve yalnızca tehlike oluşturacak durumların ortaya çıkmamasına dikkat etmek gerekmektedir. Oyun alanının güvenliği sağlanmalıdır.

Çocukla İletişimde Oyununun Kullanımı

Oyun, çocukların hayal dünyasına, akranlarıyla olan iletişimine, isteklerine, ilgilerine uygun bir ortam hazırlar. Çocuklar oynadıkları oyuna göre nelerden hoşlandıklarını, nesnelere nasıl kullandıklarını ve

akran iletişimini ne şekilde gerçekleştirdiklerini ortaya koyar. Oyun oynarken özgür olma durumu çocuğun fiziksel ve psikolojik durumunun değerlendirilmesini kolaylaştırır. Ebeveynler ve diğer yetişkinler çocukla oyun yoluyla daha kolay iletişime geçebilir. Oyun esnasında çocuk zorlayıcı faktörlerle karşılaşır ve bunun üstesinden gelmeye çalışır. Çocuk, oyun yardımıyla çevresiyle uyumu, kendini ifade etmeyi, sosyalleşmeyi, gerçek ve hayal arasındaki ayrımı fark etmeyi, iç dünyasındaki çatışmaları açığa vurmaya, zihinsel gelişimini ve duygusal boşalmasını gerçekleştirir.

ÇOCUK İLETİŞİMİNDE OYUNUN YERİ VE ÖNEMİ

Çocuk İletişiminde Oyunun Yeri

Çocukla iletişimde en önemli araçlardan biri oyundur. Oyunla birlikte çocuğun iç dünyasına yolculuk yapılarak çocuğun bilişsel ve fiziksel gelişimine katkı sağlanmaktadır. Çocukların sahip olduğu davranış bozukluklarını eğlenceli aktivitelerle çözmek için oyun odaklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Oyun oynarken farklı beceriler kazanan çocuk, hayal gücünü de geliştirmektedir. Akran iletişimini de geliştiren oyun grupları, eğlendirirken hem fiziksel hem de bilişsel destek sağlamaktadır. Herhangi bir oyunun içerisinde yer alan çocuk sürekli olarak iletişimde bulunmaktadır. Oyun oynarken sürekli olarak soru sorup cevap veren çocuk, bu sayede yeni kavram ve kelimeler keşfederken dilini geliştirmektedir. Çocukla iletişim kurmayı sağlayan oyunların aile üyeleri arasındaki bağı da kuvvetlendirdiği göz önüne alındığında oyun kavramının görüldüğünden daha büyük bir önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

Çeşitli Oyun Biçimlerinin İletişimde Kullanılması

Çocuk oyun ile kendini ifade etmektedir. Oyun, çocukların eğitimini sağlıklı hale getirmektedir. Oyun, keyif verici olduğu için çocukların ilgilerini çekerek doğal bir öğrenme aracı haline gelmektedir. Özellikle sembolik oyunlar, evcilik oyunları ve farklı dramatik oyunlar çocuğun iletişim kurma becerisine olumlu katkılar sağlamaktadır. Bu sayede çocuk, düzgün cümle kurmayı öğrenmektedir.

Çocukla İletişimde Oyunun Eğitim Amaçlı Kullanımı

Oyunlarla kurulan etkinliklerle dolu bir okul öncesi programı çocuğu merkeze almaktadır. Oyun sayesinde fikir üretmeyi, bu fikirleri paylaşmayı ve işbirliğini öğrenecektir. Sonuç olarak oyun, çocuğun gerçeğe dayalı bilgi elde etmesine ve hatırdaki tutmasına yardımcı olur, bilginin özetlenmesine ve sentezlenmesine yardım eder, öğrenciler arasında etkileşimi sağlar, öğrenmeye ilgiyi arttırarak öğrencilerin birbirinden öğrenmelerine fırsat sunar.

MEDYA VE ÇOCUK

Medyanın en önemli özelliklerinden biri hedef kitlenin tutum ve davranışları üzerinde etkili olmasıdır. Bu etkinin düzeyini ise içerikten çok araç belirlemektedir. Bu doğrultuda McLuhan'ın araç mesajdır söylemi, hedef kitledeki tutum ve davranışların değişimde aracın ne denli önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Her yaşta birey günlük yaşamında ya geleneksel medya ya da yeni medya araçları ile medyadaki akışkan iletişime katılım sağlamaktadırlar. Özellikle geleneksel medya oluşturduğu içerikler ile tüm yaş grubunu hedef kitlesi olarak belirlerken, yeni medya da bu hedef kitle daha çok bireyselliğe dayanmaktadır.

Çocuğun Medya Algısı

Medya çocuğun gelişim sürecine göre çocuk tarafından farklı şekillerde algılanmaktadır. İlk ve son çocukluk döneminde bakıcı ve ya aileden bir üye olarak medyayı tanımlayan çocuklar; ergenlik döneminde sosyal bir arkadaş, ders çalışmak için bir öğretmen, dertleşmek için bir kardeş şeklinde günlük yaşam pratiklerine dair ihtiyaç duyduğu çok yönlü bir arkadaş olarak medyayı konumlandırmaktadır.

Medyada Çocuğun Temsili

Medya çocuk üzerinden yeniden inşa ettiği gerçeği hazırlarken, suça itilmiş, madde bağımlısı, tembel gibi olumsuz özelliklerle kötü çocuğu; temiz giyinen, duyarlı, saygılı, güler yüzlü ve çalışkan gibi niteliklerle iyi çocuğun imajını tazelemektedir. Bu sonucunda ise çocuk üzerinden oluşturulan mağdur, kötü ya da iyi temsilleri ebeveynler tarafından izlenmekte, olması gereken ya da olmaması gereken nitelikler belirlenmekte son kertede bu medya gerçeğini çocuklarında dizayn etmeye çalışmaktadırlar. Çünkü medya çıktılarında gerçek dünyada çocukların nasıl olmasına karşı içeriklerden ziyade ne olduğuna ve ne olacağına karar vererek çocuk temsiliyetlerini sunmaktadır.

MEDYANIN ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Özellikle hem görsel hem de işitsel olarak hedef kitesine ulaşan televizyon, sinema ve yeni medya çıktılarının etkileri şüphesiz tek duyu organını hedef alan radyo ve gazeteye nazaran daha kapsamlı ve daha hızlıdır. Örneğin şiddet içerikli bir haberi sadece radyodan dinlemenin ya da sadece gazeteden okumanın hedef kitle üzerinde bıraktığı etki ile aynı şiddet haberini televizyondan görüntü ve ses argümanları ile birlikte izlemenin bıraktığı etki aynı değildir.

Duyusal Gelişim ve Medya

Duyusal gelişim çocukların kendi duygu farkındalığı ve duygularının analizi ile duygularını denetlemeyi ve yönetmeyi öğrendiği bir süreçtir. Bu süreç gülme, ağlama, öfke, inatçılık ve korku gibi duysal tepkilerin öğrenilmesi ve kontrol edilmesi sonucunda davranışsal faaliyetlerin düzenlendiği ve doğumdan gelen mizacın geliştirildiği bir evredir.

Görsel animasyonlar ile başlayan çocuk medya ilişkisi zaman sonra diğer fayda dışı programlara ve son kertede yeni medya kullanımına doğru ilerlemektedir. Bu ilişki sürecinde yetişkinlik evresine kadar medya ile tüm duysal etkileşimi deneyimleyen çocuk, sosyal ilişki kuramama ya da ekran bağımlısı gibi tehlike ile de karşılaşmaktadır. Ebeveyn ile birlikte iken karşılaşamayacağı ya da karşılaştığında nasıl tepki vereceğini bilmeyen çocuk özellikle ekran karşısında karşılaştığı şiddet, korku ya da benzeri duysal durumlarda medyadan öğrendiği tepkiler ile günlük yaşantısını dizayn etmekte ve yetişkinliğe medyadan öğrenilmişlik ile adım atmaktadır.

Bilişsel Gelişim ve Medya

Düşünmeye, hatırlamaya ve öğrenmeye yönelik tüm süreçlerde zihinsel etkinlikler genel olarak biliş olarak tanımlanmaktadır. Biliş kavramı bilgiyi nasıl ve nerede kullanacağımızı organize ettiği gibi birey-çevre ilişkisini düzenleyen bir etkinliktir. Bu yüzden sürekli aktiftir. Bu açıklamadan yola çıkarak bilişsel gelişimin ise öngörü kazanma, akıl yürütme, dikkat, algı, bellek ve dildeki gelişimlerin tamamını kapsadığını söylemek yerinde olacaktır.

Sosyal Gelişim ve Medya

Sosyal gelişim süreci ya da sosyalleşme, insanın en önemli ihtiyaçlarından biridir ve bir gruba ya da bir topluluğa ait olma arayışının yanı sıra diğerleri ile iletişim kurma pratiklerinin sonucu olarak ortaya çıkan bir durumdur. Sosyalleşme arayışı doğum ile birlikte başlayan ve ölüncüye kadar devam eden bir pratiktir. Özellikle bebeğin kendini ve çevresini ilk algılama süreci ile yaşam döngüsü içerisinde daha çok işlevsel bir hale gelen sosyal gelişim, ötekinin davranış, düşünce ve inançlarının

öğrenildiği bir gelişim halidir.

Dilsel ve Davranışsal Gelişim ve Medya

Bebeklik dönemi ile başlayan dilin gelişimi için en önemli unsur hiç kuşku yok ki ortamdaki seslerdir. Çocuk ilk deneyimlerini ortamda duyduklarını taklit ederek başlamaktadır. Bu bağlamda özellikle sese dayalı bir öğrenme modeli geliştiren çocuğun yoğun ses ile tanışması bu yoğun ses ile sürekli zaman geçirmesi akranlarına oranla daha erken dili kullanma becerisine sahip olmasını sağlayacaktır. Bu süreçte ortamı oluşturan en temel kurum ailedir. Aile ile ilk temaslarını kuran çocuk, daha sonra hane içindeki diğer seslere odaklanmakta diğer sesleri taklit etmeye çalışmaktadır. Bu ses kaynaklarından biri de medyadır. Özellikle radyo ve televizyondan gelen sesler ile tanışan çocuk kısa zamanda bu sesleri özümseyecek ikinci bir öğretici olarak medyayı kodlayacaktır. Bu noktada bilinçli bir ailede medyanın böyle bir etkisinin kaçılmaz olduğunu fark eden aile medya içeriklerine yönelik seçici bir davranış sergileyebilmektedir.

Davranışsal gelişimde tıpkı dil gelişimi gibi öğrenme dürtüleri ile gelişen bir sürecin çıktısıdır. Bu noktada yine rol model olarak en başta ailesinin davranışlarını taklit etmeye başlayan çocuk çok yönlü bir öğrenme ortamı içerisinde kendini bulmaktadır. Sadece ailesi ile sosyalleşme pratikleri içinde olan çocuğun yine bir diğer rol modeli medya içerikleridir. Bu noktada özellikle şiddet, öfke, korku dürtülerini korunmasız bir şekilde medya içerikleri ile baş başa bırakılan çocuğun bu içeriklerden öğrenmesi neticesinde ailesinden farklı bir davranış ve tepkiler geliştireceği unutulmaması gereken önemli bir husustur.

ÇOCUKLAR İÇİN MEDYANIN İÇERİK ÜRETİMİ

Türkiye’de reşit olma yaşı 18’dir. Bu bağlamda 18 yaşına kadar her birey henüz yetişkin olmamış bireyler olarak değerlendirilmektedir. Bu kitle hem geleneksel hem de dijital medya içerikleri ile gün içinde en fazla karşılaşan kitle olarak da dikkat çekmektedir. Özellikle yaşama dair birçok deneyimini medya içeriklerinden kazanan bu bireylerin, medya gibi görsel şölen ile içeriklerini sunan uyarıcılara karşı dikkat noktaları üst seviyelerdedir. Ancak medyadan aldığı enformasyonları analiz etme ve yorumlama noktasında ebeveyn rehberliğine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle tematik yayıncılığın her geçen gün artarak gelişim göstermesi, çocuklara yönelik tematik yayıncılığın da seçeneklerinin artmasına neden olmuştur. Bu noktada ebeveyne düşen rehberlik görevi bir nebze azalırken tematik yayıncılık ile sorumluluk medya denetçilerine geçmektedir.

Tematik Çocuk Kanalları

Türkiye’nin de 1990’ lı yıllarda tanıştığı tematik yayıncılık ilk olarak tecimsel daha sonra da kamusal kanallar aracılığı izleyicisi ile buluşmuştur. 2022 yılı itibariyle Türkiye’de yabancı ve yerli menşeli 20 ye kadar tematik çocuk kanalları bulunmaktadır.

Akıllı Simge ve Semboller

Akıllı simge ve sembollerde medyanın aslında izler kitle için bir uyarı mahiyetinde hazırlanmış olduğu sorumluluk göstergelerinden biridir. Hazırlanmış oldukları içeriklerin başlayıcında dikkat çekici bir fonla yer alan simge ve semboller ile içeriklerin, kimlere hitap ettiği ve içeriği oluşturan görüntü ve ses metinlerinden izleyenlerin nasıl etkilenebileceği anlatılmaktadır.

MEDYA OKUR YAZARLIĞI

Medya okuryazarlığı; dünyanın her yerinden ebeveynler, eğitimciler, politika yapıcılar ve akademisyenlerin ilgi gösterdiği popüler bir konudur. Özellikle son yıllarda, medya okuryazarlığına ilişkin ciddi çalışmalar yapıldığı gözlemlenmektedir çünkü her türden medyaya maruz kalmanın olumsuz etkilerine karşı savunma refleksleri oluşturmak adına çeşitli müdahaleler tasarlamak zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

ÇOCUKLA İLETİŞİMDE TEKNOLOJİ KULLANIMININ ÖNEMİ

Teknoloji kavramının bireylerin hayatındaki rolünün büyüklüğü yadsınamaz durumdadır. Teknoloji söz konusu olduğunda 7'den 70'e deyiminin bile günümüzde güncellenmeye ihtiyacı olduğu görülmektedir. Nitekim teknoloji ile bireylerin tanışma yaşı 7'nin çok aşağısına inmektedir.

Alışılacağı teknolojik cihazların yanı sıra gerçekten teknolojik aletlerle tanışma doğum ile birlikte yaşanmaktadır. Çocukların doğumundan önce yapılan hazırlıkların içerisinde teknolojik hazırlıklar da büyük yer kaplamaya başlamıştır. Bebeklerin yataklarına asılan ışıklı ve sesli teknolojik oyuncaklar bebeklerle kurulan ilk iletişime örnek teşkil edebilir. Bebeğin başucunda asılı olan bu oyuncaklara vermiş olduğu tepkiler kurdukları ilk iletişimin göstergelerindedir.

Bu ünite de çocuk ve teknoloji, teknolojinin çocuklar açısından olumu ve olumsuz yönleri, çocukla iletişimde teknoloji ve çocuk öğrenmesinde teknolojinin rolü ve önemi üzerinde tartışılacaktır.

Çocuk ve Teknoloji

Çocuklar hayatımıza ilk girdikleri andan itibaren etrafındaki insanlar için keşfedilmeyi bekleyen bir hazineymişçesine merak uyandırmaktadır. Sürekli olarak onlar için ne yapılabilir diye etrafında dönen insanların arasında meraklı gözlerle etrafında olup biteni anlama çabası o bebek için çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve hatta yaşlılık döneminde bile devam edecektir.

Çocukların teknoloji ile tanışmaları göbeklerine takılan ilk mandal ile başlayıp, giydirilen kıyafetler, ağız ve burunlarının temizlendiği çeşitli tıbbi cihazlar, altlarında bağlanan bebek bezleri, sonrasında beslenmelerinde kullanılan biberonlar vs. ile devam edecektir.

Çocuğun hayatında teknoloji olmazsa olmaz bir durumdur. Fakat bu durumun gerçekten hayata dair fayda sağlayacak nesnelere aracılığıyla kullanılıp kullanılmadığı kesinlikle ebeveynler tarafından kontrol altında tutulmalıdır. Henüz kendine yönelik fayda ve zararların farkına varamayan çocuklar için ebeveyn kontrolü büyük önem taşımaktadır. Bu zararların önüne geçildiği durumda çocukların teknolojiden uzak bir yaşam sürmelerini sağlamak makul ve mantıklı görünmemektedir.

Günümüz dünyasında hayatın neredeyse bütününe teknolojik altyapıya dayandığı bu çağda çocukları teknolojiden uzak tutmak yerine onlara güvenli bir teknolojik alan oluşturmak ve onların bilinçli teknoloji kullanıcıları olmalarını sağlamak en değerlisidir.

Çocuklar İçin Teknolojinin Önemi

Teknolojinin çocukların hayatında tuttuğu yerin büyüklüğü tartışılmaz bir gerçektir. Hayatlarının her alanı ve anında teknolojik ürün kullandıkları aşikârdır.

İlerleyen teknoloji sayesinde çocukların hayatında gelişmiş teknolojik aletler de büyük rol almaya başlamıştır. Örneğin evinde televizyon, bilgisayar, tablet ve akıllı telefonlar ile muhatap olan çocuk okulunda ise etkileşimli tahta, bilgisayar laboratuvarları gibi yine gelişmiş teknolojik aletlerle iletişim halindedir. Ayrıca sadece çocuklar için değil tüm bireyler için evlerinde ya da dışarı adım attıkları anda her köşe başında yer alan kameralar ile teknoloji hayatlarının göbeğinde yer almaktadır.

Her şeyden önce hayatının büyük bölümünde eğitim öğretime maruz kalacak bir çocuğun teknolojiden uzak bir yaşam sürmesi söz konusu değildir. Bu nedenle çocuğun teknoloji kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi en çok önem verilmesi gereken durumdur diyebiliriz.

Teknolojinin Çocuk Açısından Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Teknolojinin çocuğun hayatında ne denli yer aldığından bahsettik. Bu kadar büyük bir şekilde yer kaplayan teknolojinin çocuğun hayatına yönelik çeşitli olumlu ve olumsuz yanlarının olduğu da bir gerçektir. Bu durumları ele alacak olursak teknolojinin doğru kullanımının ön plana çıktığını görebiliriz.

Teknoloji, her şeyin öğrenen tarafından deneyimlenerek öğrenilmesine bırakılmayacak kadar tehlikeli olabilir. Yani evet, bazı durumlar çocuklar tarafından deneyimlenerek öğrenilebilir fakat özelliklerine göre çeşitli teknolojik aletlerin kullanılmasında rehberlik edilmesi gerekmektedir. İnternet gibi büyük bir okyanusta çocuğun tek başına herhangi bir rehberlik veya kısıtlama olmaksızın bırakılması dönüşü mümkün olmayacak çeşitli sıkıntılı durumların oluşmasına sebep olabilir.

İnternet gibi diğer teknolojik gelişmelerin etkisi de benzer şekilde düşünülebilir. Teknolojinin kullanımı noktasında doğru bilgilendirme ve yönlendirme büyük öneme sahiptir.

Teknolojik aletleri ayrı ayrı değerlendirdiğimizde bilgisayarların evlere çocukların ödevlerinde araştırma amaçlı kullanmaları için alınırken bunun çok da amacına uygun kullanılmadığı bir gerçektir. Oysaki kontrollü bir şekilde bilgisayarlar gerçekten araştırma yapmaya yönelik kullanılacak olursa

çocukların bilişsel gelişimleri noktasında büyük faydalar sağlayabilirler. Örneğin evimizin bir odasından bir bilgisayar aracılığıyla dünyanın öbür ucunda işinin ehli birinden yeni bilgiler edinebilir ve kendimizi geliştirebiliriz.

Televizyon ile çocukların ilişkisini inceleyecek olursak televizyonun bilinçsiz ebeveynler tarafından çocukların oyalanması için kullanıldığını görmekteyiz. Ebeveynler bireysel işlerini yapabilmek adına çocuklarının televizyon ile oyalanması yolunu tercih edebilmektedir. Pek çok ebeveyn, çalışma hayatlarındaki yoğunluk nedeniyle evdeyken yorulmakta ve çocukları için elektronik bebek bakıcılığını cazip bir seçenek olarak görüp değerlendirmektedir (Plowman ve McPake, 2013).

Ayrıca yine teknolojinin çocukların hayatına sokmuş olduğu unsurlardan biri olan video oyunlarındaki şiddet ile gerçek hayattaki şiddet arasında güçlü bir bağ oluşabilmekte ve bu oyunlar yüzünden çocukların sosyal çevre ile kaynaşma ve iletişim kurma noktasında yetersizliklere neden olduğu da görülmektedir (Kutner ve Olson, 2008) (Şekil 14.5).

Öte yandan strateji geliştirmeye ya da çeşitli durumların öğretilmesine yönelik geliştirilmiş olan eğitsel oyunların çocukların öğrenme süreçlerine katkı sağladığı da bir gerçektir (Şekil 14.6).

Akıllı telefonları değerlendirecek olursak diğer teknolojik aletlerde olduğu gibi en büyük olumsuz etkilerinden biri çocukların arkadaşlarıyla ve aileleriyle kurmuş oldukları ilişkilerin zayıf olmasında ve aynı zamanda akademik başarılarının da düşmesine neden olduğu görülmüştür (Yen ve ark., 2009).

Akıllı telefonların iletişim kurma ve doğru bir şekilde araştırma yapmaya yönelik kullanılması konusunda yönlendirilen çocukların akıllı telefonların sağladığı faydaları hayatlarına katmasına katkıda bulunulabilir.

Daha çok yaşı küçük olan çocukların hayatından günümüz dünyasında sosyoekonomik durumdan bağımsız olarak yer alan dijital oyuncaklarla uzun zaman geçirmeleri akranlarıyla geçirdikleri zamandan çalmaları anlamına gelmektedir. Akranlarıyla oynanan grup oyunlarının çocukların sosyal gelişimleri açısından önem taşıdığı düşünüldüğünde dijital oyuncaklarla oynama çocukları daha fazla gelişimlerine sınırlı katkı sağlayan bireysel oyunlara yönlendirilmektedir (Rosen ve ark., 2014).

Gerçekleştirilen çeşitli çalışmalar erken çocukluk döneminde teknolojik cihaz kullanımının aşırı düzeylere çıkmasının çocuklarda bilişsel, dilsel, sosyal, duygusal ve motor gelişimde gecikmeler ile ilişki olabileceği belirtilmiştir (Pagani, Fitzpatrick, Barnett ve Dubow, 2010). Çocukların gelişimleri açısından teknolojiye maruz kalma süreleri ve maruz kaldıkları teknolojinin niteliği çok önemlidir.

Çocukla İletişimde Teknoloji

Çocukla iletişim sürecinde teknolojinin aldığı role başlamadan önce erken çocukluk döneminde hayatımıza giren teknolojilerden söz etmek gerekmektedir. Çocukların dünyaya gelmeleriyle beraber onlara çeşitli uyaranlar sunan dijital oyuncakları çocukların ilk arkadaşları olarak düşünülebilir. Bebeklik döneminde ayaklara giydirilen ve hareketle çeşitli sesler çıkaran zilli çoraplar ya da ses ve harekete duyarlı bir şekilde tepki veren oyuncaklar çocukların iletişim kurabildikleri ilk teknolojik aletler olarak değerlendirilebilir.

Erken çocukluk döneminde iletişim kurulabilen teknolojik oyuncaklardan sonra çocukların iletişim halinde oldukları bilgisayar tabanlı aletler (bilgisayar, tablet, akıllı telefon, yapay zekâli oyuncaklar) çocuklarla iletişim noktasında büyük rol oynamaktadır.

Çocukların Öğrenme Sürecinde Teknoloji

Çocukların hayatlarının birçok alanında olduğu gibi öğrenme süreçlerinde de teknoloji büyük yer tutmaktadır. Erken çocukluk dönemlerinde akıllı oyuncaklarla öğrenilen çeşitli basit kavramlardan sonra çocukların bilgisayar temelli aletlerle zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde öğrenme süreçlerine katkı sağlamaları söz konusudur.

Çocuklar için öğrenmede tekrar ve pekiştirmenin önemi aşikârdır. Teknolojik aletlerin sınırsız tekrar ve pekiştirme özelliklerinden faydalanılarak çocukların öğrenme süreçlerine katkıda bulunulabilir. Ayrıca eğitsel ilkelere göre hazırlanmış çeşitli teknolojik ürünler de çocukların öğrenmelerinde kullanılabilir. Buna yönelik olarak çeşitli eğitsel teknolojik oyuncaklar, oyunlar ve videolar geliştirilmiştir.

Dikkatlerini toplama süreleri oldukça az olan çocuklar için odağın net bir şekilde ortaya koyulması önemlidir. Öğretimsel ilkeler doğrultusunda hazırlanan teknoloji destekli materyallerin çocukların öğrenme süreçlerinde kullanılması bu açıdan önemlidir.

Çocuklarda Teknoloji Tabanlı Öğretimde Dikkat Edilmesi Gerekenler

Öğrenme doğumdan başlayarak yaşamın son bulmasına kadar devam eden bir süreçtir. Bireylerin doğum ile birlikte konuşabilme yetenekleri ortaya çıkmadığından ilk olarak görsel ve işitsel bir şekilde öğrenmeye başladıkları söylenebilir.

Henüz ilk çocukluk dönemi olan 0-2 yaş aralığında çocuklar kendilerinin çevredeki rolünü anlamaya gayret ederken görsel ve işitsel olarak bir şeyler öğrenmeye devam ederler. Sonrasındaki dönemde ise konuşmayı da öğrenme süreçlerine dâhil ederek çok daha farklı kanallardan öğrenme sağlamaya çalışırlar. Ebeveynlerinin özellikle tekrar yoluyla ve görseller aracılığıyla yeni bilgiler öğretme gayretine maruz kalan bebekler kendi zihinlerinde maruz kaldıkları bu bilgileri işleyerek anlamlandırmaya çalışırlar. Bu dönemlerde çocuklar için bir bilgi sunumunda farklı kanallardan onlara

ulaşmaya çalışmak oldukça önemlidir.

Sonrasındaki çocukluk döneminde benmerkezcilikten sıyrılmaya çalışan çocuklar mantıklı düşünmeye ve çeşitli karşılaştırmalarla akıllarındaki sorulara yanıt bulmaya çalışırlar. Buradaki yanıt arayışları da hala daha soyut düşünme yetisinde kavuşmamış olmaları nedeniyle somut kavramlarla söz konusu olabilmektedir.

Çocukluk döneminin onlu yaşlarıyla birlikte çocukta soyut düşünebilme yeteneği gelişir ve güçlenir. Bu şekilde çocuk soyut kavramları daha iyi algılayabilir, kendisini eleştirebilir, çeşitli doğrular ile kendi doğrularını kıyaslayabilir niteliğe kavuşur. Yalnız bu durum tüm çocuklar için benzer seyretmeyebilir. Yani kimi çocuk bahsi geçen özelliklere bir yaşta erişiyorken kimi çocuk bunu birkaç yıl önce ya da sonra yaşıyor olabilir. Gelişim süreci farklı olan çocukların öğrenme süreçlerinin benzer olmasını beklemek çok da mantıklı görünmemektedir. Tam da bu noktada bireysel öğrenme dediğimiz kavram ortaya çıkmaktadır. Bireysel öğrenme öğrenenin bilgi ve beceriye kendi istediği şekilde ulaşması şeklinde tanımlanabilir.

Geleneksel öğrenme ortamlarında bireysel farklılıkları gözetererek öğrenme ortamı sunmaya çalışmak sınıftaki öğretmenin yetenek ve özverisine bağlı bir durumdur. Bu bireysel farklılar öğrenme ortamında bilginin farklı kanallardan (ses, metin, görsel gibi) sunulmasını gerektirdiği gibi bireysel anlama sürelerine göre de her çocuk için gerekli vaktin ve tekrar imkânının sağlanması anlamına gelmektedir. Geleneksel öğrenme ortamlarının imkânları düşünüldüğünde bunun teknoloji desteği olmadan yerine getirilmesi çok da mümkün görünmemektedir.

Farklı öğrenme stiline sahip öğrenenlerin öğrenme şekilleri de dolayısıyla farklılık gösterecektir. Buna göre görsel öğrenenler daha çok görsellerle desteklenmiş olan öğrenme materyallerini etkin bularak bunlar aracılığıyla daha etkili öğrenme sağlayabilirler. İşitsel öğrenenler ise daha çok öğrenmek istedikleri kavramla ilgili çeşitli bilgileri duyararak ve metinsel olarak elde etmeye çalışırlar. Bu öğrenme stillerinden farklı olarak kinestetik öğrenenler ise öğrenme istedikleri şeyi yaparak, yaşayarak, hissederek öğrenme taraftarıdır. Tüm bu farklı öğrenme stillerine uygun öğrenme ortamlarının oluşması oldukça zor olsa da özellikle çocukluk döneminde bireysel gelişim farklılıklarının da yüksek olması sebebiyle bu bireysel öğrenme ortamlarının sunulması önemlidir. Teknoloji ile desteklenen öğrenme ortamlarında öğrenenlerin zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde öğrenme materyallerine ulaşma imkânı sağlanabilir. Ayrıca teknoloji desteği ile çok farklı kanallardan sunulan yeni bilgilerle dolu öğrenme materyalleri sayesinde, öğrenenlerin öğrenme stiline (görsel, işitsel, kinestetik) göre öğrenme ortamı sunulabilir.

Açık ve uzaktan öğrenme ortamları da öğrenenler için bireysel öğrenme hızlarına uygun bir şekilde öğrenme ortamı sağlayan platformlardır. Ayrıca sadece açık ve uzaktan öğrenme ortamlarında değil yüz yüze öğrenme ortamlarında da teknolojiden faydalanılarak çocukların öğrenmelerine katkı sağlanabilir. Birçok sınıfta yer alan etkileşimli tahtalar ve okullardaki laboratuvarlar teknolojinin öğrenmede kullanılmasında gerekli ortamların sağlanması noktasında önemlidir. Ayrıca çeşitli öğretimsel içeriklerin yer aldığı ücretsiz ya da küçük meblağlara satın alınabilecek uygulamalar sayesinde çocukların öğrenme süreçlerinde teknoloji olumlu yönde yer almalıdır.